

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN A DIDAKTIKY DĚJEPISU

Specializace v pedagogice, biologie – dějepis, prezenční studium

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**MUZEJNÍ EDUKAČNÍ PROGRAM
„LIDICE A ROYAL AIR FORCE“**

Museum education programme „Lidice and Royal Air Force“

Autor: Sandra Kyliášová

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havlůjová, Ph.D.

Praha 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s pomocí pramenů a literatury, které jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů a literatury. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. června 2016

.....

Podpis

Poděkování: Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, díky nimž jsem mohla bakalářskou práci zdárně dokončit. Za cenné rady a pomoc při zpracování děkuji vedoucí práce PhDr. Haně Havlůjové, Ph.D. Za možnost realizovat muzejní edukační program děkuji Památníku Lidice, jmenovitě Bc. Lucii Chvapilové, která je v současnosti pověřena řízením vzdělávacího oddělení a vyhověla mi ve všem, o co jsem ji požádala. V neposlední řadě patří dík také Gymnáziu Kladno, zástupci ředitele RNDr. Jiřímu Menclovi a profesorce dějepisu Mgr. Ladislavě Růžičkové, kteří mi umožnili zapojit třídu z této školy a také celé třídy O4, která úspěšně prvotní realizaci programu absolvovala.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá vzdělávacím programem pro Památník Lidice na téma „Lidice a RAF“. První část je zaměřena na historický přehled tématu. Zabývá se především okolnostmi, které gestapo dovedly k obci Lidice, tedy působením Josefa Horáka a Josefa Stříbrného v RAF ve Velké Británii. Následující část je zaměřena na muzejní pedagogiku. Část třetí pak prezentuje návrh vzdělávacího programu pro žáky základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Program využívá prostor Památníku Lidice, včetně vzdělávacího centra, muzea a archivu. Součástí bakalářské práce je také vyhodnocení realizace programu.

Klíčová slova: muzejní edukace, Lidice, Royal Air Force, Josef Stříbrný, Josef Horák, fotografie

Abstract:

This thesis aims to both propose and evaluate the educational programme for the Lidice Memorial. The programme deals with the topic “Lidice and the RAF”. The first part summarises relevant history, It deals especially with the circumstances that led the Gestapo to the village of Lidice and with the work of Josef Horák and Josef Stříbrný in the Royal Air Force in the UK are revealed. The next part is focused on museum pedagogy. The third part of the thesis presents the concept of the educational programme that allows upper-secondary school children to explore the Lidice Memorial, including the educational centre, the museum and the archive. The final part of the thesis comprises of evaluation of the programme.

Key words: museum education, Lidice, Royal Air Force, Josef Stříbrný, Josef Horák, photography

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Památník Lidice a spolupráce s ním.....	9
3. Přehledová stať <i>Lidice a RAF</i>	10
3.1. Životy lidických mužů působících v RAF	10
3.2. Lidičtí letci jako záminka pro vyhlazení obce	14
3.3. Situace po skončení války.....	17
3.4. Josef Horák a Josef Stříbrný v internetových zdrojích.....	19
3.5. Dokumentární a filmové materiály	21
4. Muzejní pedagogika	23
4.1. Čím se muzejní pedagogika zabývá?.....	23
4.2. Muzejní pedagog.....	24
4.2.1. Terminologie a kategorizace muzejních pracovníků.....	24
4.2.2. Předpoklady muzejního pedagoga.....	27
4.2.3. Problémy muzejních pedagogů	28
5. Příprava a tvorba muzejního edukačního programu	29
5.1. Interakce muzejních edukačních programů s RVP.....	29
5.2. Plánování muzejního edukačního programu.....	33
5.2.1. Příprava zpracování muzejního edukačního programu Lidice a RAF	35
5.2.2. Využití vizuálních pramenů v muzejní pedagogice	37
5.3. Přednášková prezentace	39
5.4. Zápis programu	43
5.4.1. Před edukačním programem.....	44
5.4.2. Obsah.....	45
5.4.3. Po absolvování programu	47
6. Realizace muzejního edukačního programu	49
6.1. Organizace	49
6.1.1. Profil školy	49
6.1.2. Profil třídy	50
6.2. Průběh realizace muzejního edukačního programu <i>Lidice a RAF</i>	50
6.2.1. Úvod	51
6.2.2. Práce v expozici.....	52
6.2.3. Přednášková část	53
6.3. Reflexe muzejního edukačního programu	56

6.3.1.	Reflexe ze strany <i>Památníku Lidice</i>	56
6.3.2.	Reflexe ze strany žáků	56
6.3.3.	Reflexe od vyučující dějepisu.....	58
7.	Závěr.....	60
8.	Zdroje informací.....	62
8.1.	Literatura.....	62
8.2.	Internetové zdroje	63
8.3.	Audiovizuální zdroje.....	65
9.	Seznam příloh.....	66
9.1.	Seznam obrazových příloh.....	66
9.2.	Seznam textových příloh	67
9.3.	Obrazové přílohy	68
9.4.	Textové přílohy.....	84

1. Úvod

Tématem bakalářské práce jsou spojitosti tragédie Lidic a působení lidických letců v Královském britském letectvu a na základě informací dále vytvoření muzejního edukačního programu *Lidice a RAF*.

Toto téma jsem zvolila z důvodu dlouhodobějšího zájmu o problematiku druhé světové války a také proto, že v Památníku Lidice, který jsem pro realizaci programu zvolila, pomáhám s vedením stávajících programů jako lektor a mohla jsem tak nasbírat zkušenosti potřebné k vytvoření vlastního programu. Volbou tématu jsem se snažila vyplnit mezeru v nabídce současných programů a také seznámit žáky s osudy dvou obyvatel Lidic, o kterých se běžně příliš nemluví. Uvědomuji si, že toto téma je stále mnohdy kontroverzní a tabuizované, nicméně je nedílnou součástí celého příběhu.

Mým cílem je tedy také studentům tuto část historie přiblížit a více objasnit než tomu tak bylo doposud prostřednictvím představení životů Josefa Horáka a Josefa Stříbrného před druhou světovou válkou, během působení v zahraničí v průběhu války a také po nástupu komunistického režimu.

V úvodní části jsem shromáždila literaturu a další dostupné materiály a zpracovala je do přehledové stati, z které celá tato bakalářská práce vychází. Stať zahrnuje informace o Josefu Horákovi a Josefu Stříbrném, spojitosti obce Lidice a její likvidace během druhé světové války a působení československých letců narozených v Lidicích, Josefa Horáka a Josefa Stříbrného, v Královském britském letectvu. Při zpracování a výběru literatury jsem se zaměřila především na taková díla, která obsahují historické podklady rozvíjející situaci Josefa Horáka a Josefa Stříbrného a nekonstatují pouze jejich zdánlivý podíl na lidické tragédii. Nejvíce jsem vycházela ze třetí části publikace *Na nebi hrdého Albionu* od autora Jiřího Rajlichy, kde autor popsal životní příběhy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného právě v souvislosti s 10. červnem 1942¹. Druhou knihou, která obsahuje mnoho informací k lidickým letcům, je *Lidice, příběh české vsi* od Eduarda Stehlíka. Jedná se o jedno z ucelených děl zahrnující kompletní události lidické tragédie včetně osudů významných

¹ RAJLICH, Jiří. *Na nebi hrdého Albionu: válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940-1945*. Vyd. 1. Praha: Ares, 2001 (dále RAJLICH, 2004, str. xy)

osobností obce². Přehledová stať může samostatně sloužit jako přehled dostupné literatury, internetových zdrojů či dokumentárních filmů k tomuto tématu

Následující část je zaměřena na muzejní pedagogiku, ze které tvorba programu vychází. Kromě obecných informací jsem část věnovala funkcím muzejního pedagoga a jeho nenahraditelné funkci v instituci muzea. V této části jsem nejvíc využila publikaci *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*³.

Poslední, pro tuto bakalářskou práci nejzásadnější částí, je příprava muzejního edukačního programu, jeho realizace a reflexe. Zahrnula jsem do ní také didaktické využití fotografie, která je stěžejním pramenem pro tuto práci. Lidický depozitář obsahuje fotografie získané od příbuzných lidických obyvatel, kteří v obci nežili, případně pokud se jedná přímo o Josefa Horáka a Josefa Stříbrného lze využít vizuální prameny pořízené během působení ve Velké Británii v RAF. V této části uvádím scénář, podle něhož proběhla v červnu roku 2016 realizace s kvartou Gymnázia Kladno, celkový průběh a v závěru také reflexi ze strany vzdělávacího oddělení *Památníku Lidice*, žáků i jejich učitelky dějepisu, podle nichž navrhuji úpravy pro příští realizace tohoto muzejního edukačního programu.

² STEHLÍK, Eduard. *Lidice: příběh české vsi*. Praha: V ráji, 2004

³ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010. Kultura a edukace

1. Památník Lidice a spolupráce s ním

Již několik let působím jako dobrovolník v Dobrovolnickém centru Kladno, prostřednictvím něhož mám možnost v Památníku Lidice vypomáhat ve vzdělávacím sektoru v rámci programu „Dobrovolníci v Památníku Lidice“⁴. Dobrovolníci starší 18 let se mohou zapojit do aktivit muzea, při přípravách veletrhů, Mezinárodní dětské výtvarné výstavy a také v souvislosti s muzejně – pedagogickou činností, kterou jsem si zvolila já. Aktivním vedením již fungujících muzejních edukačních programů, které jsem měla možnost vyzkoušet, jsem získala velké množství cenných zkušeností pro tvorbu nového programu, ale také v rámci projevu a komunikace s žáky, které nyní mohu využít.

Na území, které nechali nacisti srovnat se zemí, byl o dvacet let později vystavěn kruhový památník a území starých Lidic bylo vyhlášeno 3. března 1962 kulturní památkou, 16. 8. 1995 pak byl nařízením vlády povýšen status na národní kulturní památku. Z hlediska instituce je Památník Lidice státní příspěvková organizace, v jejímž zájmu je uchování památky na vyhlazení této obce a péče o národní kulturní památku (NKP) Areál Lidice. Kromě tohoto území má od roku 2008 ve správě také NKP Pietní území Ležáky a od roku 2009 kulturní památku Pietní místo Lety.

Novodobá historie začala v roce 2001, kdy byla tato příspěvková organizace Ministerstvem kultury zřízena⁵. O dva roky později byl zrenovován Růžový sad, Lidická galerie, do které byla uložena lidická sbírka umění a tentýž rok se opět vrátila Mezinárodní dětská výtvarná výstava Lidice. V roce 2004 byla veřejnosti otevřena zahrada náležící ke galerii a k 64. výročí tragédie byla v roce 2006 otevřena expozice v nově upravené budově muzea s názvem „*A nevinní byli vinni...*“, kterou mohou návštěvníci vidět dodnes.⁶

Rekonstrukce pokračovaly, v dubnu roku 2008 byl zpřístupněn objekt Pod tribunou určený jako vzdělávací středisko a badatelna a postupně docházelo k úpravám areálu až do dnešní podoby.

⁴ *Dobrovolnické centrum Kladno: Dobrovolníci v památníku Lidice* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.dckladno.cz/dobrovolnici-v-pamatku-lidice/>

⁵ *Památník Lidice: Památník a pietní území* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/>

⁶ *Památník Lidice: Muzeum* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/muzeum/>

2. Přehledová stať *Lidice a RAF*

2.1. Životy lidických mužů působících v RAF

Skutečnost, že se Josef Horák (viz obr. č. 4) a Josef Stříbrný (viz obr. č. 5) zapojili do západního odboje v britském letectvu, dokazuje soupis příslušníků letectva v RAF autorů Josefa Váni, Johny Sigmunda a Emila Paidora.⁷ Jedná se o seznam sestavený z podkladů patřících Vojenskému historickému archivu v Praze (VHA) za pomoci ověření informací v archivu RAF sídlícím v Londýně. Značná část knihy zahrnuje jmenný výpis jednotlivých členů letectva, data a místa narození, hodnosti a umístění v bojové peruti⁸ abecedně seřazený. Lze zde tedy vyhledat také jména lidických letců – Josef Horák, narozen 24. 6. 1915 v Hřebči v okrese Kladno, zemřel 18. 1. 1949, S/Ldr (squadron leader⁹), 311. peruť, HQ (hlavní velitelství) London, kpt./R/plk pilot¹⁰ a Josef Stříbrný, narozen 28. 7. 1915 v Lidicích v okrese Kladno, zemřel 27. 11. 1976, F/Lt (Flight Lieutenant¹¹), 311. peruť, škt./R/plk. navigátor¹². Kromě těchto základních informací lze z dalších částí seznamu vyčíst, že ani jeden z letců nebyl účastníkem bitvy o Británii.¹³ Dále také lze určit, že do britského letectva nepřišli z východní fronty a do konce války Velkou Británií neopustili, nepřešli do odboje jiného ani se nestali válečnými zajatci německé armády. Horák ani Stříbrný neobdrželi vyznamenání RAF¹⁴. Dle dat úmrtí oba druhou světovou válku přežili, Josef Horák však zahynul v důsledku letecké havárie nedlouho po válce¹⁵.

Tématu lidických letců se pravděpodobně nejvíce věnuje Jiří Rajlich ve třetí části Válečného deníku československých letců v RAF.¹⁶ Autor z pramenných podkladů a literatury vytvořil souhrnné dílo pěti publikací vztahujících se k jednotlivým rokům druhé světové války. Třetí část obsahuje rok 1942. Kapitola věnovaná Josefu Horákovi a Josefu Stříbrnému je zařazena ke dni 11. červnu (1942) s názvem Poslední lidičtí muži.¹⁷ Oproti

⁷ VÁŇA, Josef, Emil PADIOR a John SIGMUND. *Příslušníci československého letectva v RAF*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 1999

⁸ Bojová peruť je základní bojová jednotka RAF.

⁹ Squadron leader v českém překladu znamená hodnost majora [KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali: život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003, str. 199]

¹⁰ VÁŇA, Josef, Emil PADIOR a John SIGMUND, 1999, str. 48

¹¹ Flight lieutenant znamená hodnost kapitána [KUDRNA, Ladislav, 2003, str. 199]

¹² Tamtéž, str. 121

¹³ Tamtéž, str. 158

¹⁴ Tamtéž, str. 191

¹⁵ Tamtéž, str. 265

¹⁶ RAJLICH, Jiří, 2001

¹⁷ Tamtéž, str. 354

výše zmíněnému seznamu příslušníků československého letectva v RAF obsahuje Rajlichův deník ucelený pohled na Josefa Horáka a Josefa Stříbrného pokrývající celý jejich život. Z tohoto díla čerpá také publikace *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945* abecedně řadící jednotlivé odbojáře¹⁸.

Josef Horák, ačkoli narozen ve Hřebči u Kladna, prožil své mládí v Lidicích ve statku s číslem popisným 73¹⁹ v rodině sedláka Bohumila Horáka²⁰. Obecnou školu absolvoval v Lidicích, měšťanku v Buštěhradě a obchodní akademii v Praze na Smíchově. Studia zakončil maturitou v roce 1936. Již od dětství se věnoval sportu, po dokončení studia pracoval jako úředník, od mládí ale snil o vojenské kariéře a především o práci v letectvu. V důsledku nesouhlasu rodičů však začínal u pěchoty.²¹ Zanedlouho přešel k letectvu, přispěla mu také skutečnost, že se věnoval sportu a ten mu zajistil dobrou fyzickou připravenost. Nastoupil na Školu pro důstojníky letectva v záloze v prostějovském vojenském leteckém učilišti (VLÚ), praxi vykonal jako desátník aspirant u 5. pozorovací letky 2. leteckého pluku Dr. Edvarda Beneše v Olomouci. Rozhodl se naplno věnovat vojenské kariéře a absolvoval Vojenskou akademii v Hranicích. V létě 1938 byl přidělen do Žiliny k 15. pozorovací letce (součást 3. leteckého pluku Generála – letce M. R. Štefánika). Pokračování v letecké dráze zabránilo vyhlášení samostatnosti Slovenska a okupace českých zemí v březnu 1939.

Po rozpuštění armády byli vojáci umisťováni ve státní správě. Josef Horák byl přemístěn do Nejvyššího úřadu cenového v Praze, kde se setkal s druhým rodákem z Lidic Josefem Stříbrným a dále s Václavem Študentem²³ z Hostivice u Prahy. Tito tři přátelé společně opustili Protektorát Čechy a Morava (viz obr. č. 6) dne 29. prosince 1939. Rodiny vojáků si byly vědomy toho, že jejich synové jsou nezvěstní, četníci ale nevykazovali žádnou snahu při pátrání.

¹⁸ *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2005

¹⁹ Jedná se o tentýž statek, který sehrál významnou roli při popravě mužů 10. 6. 1942

²⁰ Komplettní rodina Horáková i rodina Stříbrných byly popraveny v Kobylicích 16. června 1942 [STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 90]

²¹ 35. pěší pluk.

²³ Václav Študent se také stal součástí 311. bombardovací perutě, nejprve jako palubní střelec, později i jako pilot. Zahynul během války 18. 10. 1942 během leteckého neštěstí v Northoltu.

Do zahraničních jednotek odešli přes tzv. balkánskou cestu²⁴ (viz obr. č. 7). Po příjezdu do Francie se Josef Horák, Josef Stříbrný a Václav Študent rozdělili. Josef Horák a Václav Študent mířili k letectvu, Josef Stříbrný k pěchotě. Josef Horák byl po čtyřměsíčním výcviku v Agde přidělen na letiště v Bordeaux-Mérignac. Již v této době však byla Francie na hranici kapitulace a jediným řešením byla letecká evakuace do Velké Británie. Zde byl Josef Horák přijat na nejnižší post v RAF a 29. června 1940 se stal jedním ze zakládajících členů 311. bombardovací perutě (viz obr. č. 10). Začátky byly náročné, protože letci neměli mnoho zkušeností s bombardováním, jejich ambice však urychlily bojeschopnost a úspěchy perutě.

Jiří Rajlich v deníku také uvádí, že 6. prosince 1941 se Josef Horák nedaleko letecké základny Swindon oženil s Winifred Mary-New ze Stratonu²⁵.

Den po vyhlazení Lidic se informace dostala také do 311. perutě. Josef Horák společně s Josefem Stříbrným byli povoláni do Londýna, aby vypovídali o domovské obci. Pro oba muže bylo těžké uvěřit, že se skutečně jedná o tytéž Lidice, ve kterých prožili své dětství a kde žili jejich početné rodiny.

Jen několik měsíců po tragédii se Josefu Horákovi narodil syn nesoucí jméno po jeho příteli Václavu Študentovi. Kmotrem byl tehdejší ministr exilové vlády Jan Masaryk. O dva roky později se narodil druhý syn, pojmenovaný po otci, kterému byl za kmotra Edvard Beneš.

Svým okolím byl Josef Horák považován za pilného letce se skromnou povahou a neustálou snahou učit se nové metody a informace²⁶. Oceněn byl mnoha československými vyznamenáními²⁷, která si po válce přivezl domů. Spolu s ním do Lidic cestovala také jeho žena a dva synové. Z rodiny Bohumila Horáka se po válce zpět do vlasti vrátila pouze Anna, sestra Josefa, jež po tragédii porodila dceru, která jí však byla odebrána a putovala do kojeneckého ústavu k dalším dětem z Lidic, kterým v době tragédie bylo méně než jeden rok. Dodnes není známo, jaký osud malou Věrušku následně potkal, nikdy nebyla

²⁴ Cesta vedla přes Slovensko, Maďarsko, Jugoslávii, Řecko, Turecko, Sýrii a Libanon, odtud pak lodí do Marseille.

²⁵ RAJLICH, Jiří, 2001, str. 357

²⁶ Hrušák, I. K.: *Osobní deník 1940 – 1954*, s. 208 – 209, zápis z 13. května 1943

²⁷ Vyznamenaný třikrát Československým válečným křížem, Československou medailí Za chrabrost, Československou medailí za zásluhy I. st., Pamětní medailí československé zahraniční armády (se štítky F a VB), britskou The 1939 – 1945 Star with Atlantic Clasp, Air Crew Europe Star, Defence Medal a War Medal [RAJLICH, Jiří., 2001, str. 359]

dohledána. Anna byla odeslána do koncentračního tábora Ravensbrück²⁸. Tématu těhotných lidických žen a dětí, které byly v době tragédie mladší jednoho roku, se věnuje také Eduard Stehlík, který uvádí informace i o Anně Kohlíčkové.²⁹

Josef Stříbrný byl druhým mužem, který přežil lidickou tragédii. Miroslav Pajer v díle zaměřeném na 311. perut' uvádí³⁰, že Josef Horák a Josef Stříbrný byli nejen přátelé, ale také bratřenci³¹. Josef Stříbrný, mezi lidickými obyvateli zvaný Jouza,³² se narodil 28. července 1915 přímo v Lidicích. Stejně jako Josef Horák narukoval do 35. pěšího pluku, kde kariéru ukončil jako četař a dále pokračoval do Hranic na Moravě. Sloužil u 10. roty 16. pěšího pluku v Prešově.

Po březnu 1939 se kariéry Josefa Horáka a Josefa Stříbrného poprvé propojují a po demobilizaci a vyřazení armády jsou zařazeni do státní správy, odkud odcházejí společně do zahraničí. Ve Francii byl Josef Stříbrný zařazen k pěchotě a na rozdíl od Josefa Horáka, který se po pádu Francie evakuoval letecky, Josef Stříbrný přeplul na britské ostrovy na lodi Neuralia dne 12. července 1940. Zde byl nejprve přiřazen ke kulometné rotě Československé samostatné brigády, o rok později absolvoval parašutistický kurz, během něhož však utrpěl vážná zranění. Podstoupil rekonvalescenci a v závěru roku 1941 byl přijat k letectvu, kde se taktéž připojil k 311. bombardovací peruti. Krátce po nástupu opět prodělal zranění, tentokrát v oblasti hrudníku³³ v důsledku technické závady na motoru letadla. Po delší přestávce a uzdravení se k letectvu znovu vrátil. Zapojil se do několika rekvalifikačních kurzů, jimiž si stále obohacoval znalosti a schopnosti. Stejně jako Josef Horák byl ze strany exilové československé vlády mnohokrát oceněn³⁴.

Medailony jednotlivých letců zařadil do své práce *Lidice: Příběh české vsi*³⁵ také Eduard Stehlík. Jedná se o ucelenou publikaci shrnující situaci Lidic před válkou, během války, lidickou tragédii i události poválečné. Autor čerpal z archivu Ministerstva

²⁸ Ravensbrück byl největší nacistický koncentrační tábor pro ženy zřízený 15. května 1939 a ležící nedaleko Fürstenbergu, přibližně 90 km od Berlína. Táborem prošlo 130 000 žen, z nichž 92 000 zemřelo. Nejprve byly nemocné a staré ženy transportovány do Osvětimi, na začátku roku 1945 zde byla zřízena vlastní plynová komora. V sousedství ležel také tábor určený pro muže. [STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 104]

²⁹ STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 102

³⁰ PAJER, Miloslav. *Wellingtony nad Biskají: 311. čs. bombardovací perut' v období svého působení u Velitelství pobřežního letectva RAF : (květen 1942 – květen 1943)*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 1998

³¹ Tato informace není nijak podložena, je uvedena také v Příslušnících československého letectva v RAF.

³² STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 54

³³ Několik zlomených žeber mu prorazilo plíci, zpočátku jeho stav vypadal jako kritický a ohrožující život

³⁴ Rajlich, Jiří, 2001, str. 361

³⁵ STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 58–59

zahraničních věcí, státního oblastního archivu (SOA) Kladno, státního ústředního archivu (SÚA) Praha a vojenského ústředního archivu (VÚA) Praha. Dále také ze starší literatury, mezi níž figuruje také Rajlichův válečný deník, z něhož dle obsažených informací autor čerpal zejména životopisy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného. Práce pokrývá širokou oblast témat, která jsou doplněna autentickými fotografiemi. Knihu založenou na archivních materiálech doplňují o tři roky později vydaná *Lidická vzpomínání*⁴⁰ sestavená na základě orální historie. I zde lze najít část věnovanou Josefu Horákovi a Josefu Stříbrnému. Velký přínos spatřuji v množství fotografií, které obě publikace obsahují a také informace o poválečném životě letců, na které se také dále zaměřím.

2.2. Lidičtí letci jako záminka pro vyhlazení obce

Horákův a Stříbrného odchod do vojska v zahraničí je ve valné části literárních děl věnovaných lidické tragédii uveden jako jedna ze záminek, proč byly Lidice okupační správou zvoleny k vykonání pomsty za provedení atentátu na Heydricha. Autor Vlastimil Louda v publikaci vydané v roce 1946⁴¹ zmiňuje, že v obci žilo více rodin Horákových. Na stopu těchto dvou letců přivedl gestapo dopis Václava (alias Milana⁴²) Říhy Anně Maruščákové,⁴³ obsahující prosbu o předání pozdravu, který měla Anna zprostředkovat přes svou přítelkyni rodině Horákových bydlící v Lidicích. Roli hrála a také Čabárna ležící nedaleko Kladna, kterou zmínil Václav v osudném dopise.⁴⁴ (legitimace aktérů viz obr. č. 11)

Tyto informace gestapo dovedly až do Lidic k rodinám Horáků a Stříbrných. V jejich domech proběhly domovní prohlídky, během kterých vyšetřovatelé kromě fotografií Josefa Horáka nic rozhodujícího nezískali. Obě rodiny byly zatčeny a převezeny

⁴⁰ STEHLÍK, Eduard. *Lidická vzpomínání*. Vyd. 1. Praha: Pro Památník Lidice vydala Jitka Kejřová, nakl. V ráji, 2007

⁴¹ LOUDA, Vlastimil. *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*. Třetí vydání. Praha: Ministerstvo vnitra, 1946, str. 30

⁴² Anně se Václav Říha představil krycím jménem Milan [STEHLÍK, Eduard. *Lidice: příběh české vsi*. Vyd. 1. Praha: V ráji, 2004, str. 70]

⁴³ Ve starší literatuře se objevuje jméno psané jako Maruszáková, v novější v české variantě jako Maruščáková

⁴⁴ Znění dopisu: „Drahá Aničko! Promiň, že Ti píši tak pozdě a snad mě pochopíš, neboť víš, že mám mnoho starostí. Co jsem chtěl udělat, tak jsem udělal. Onoho osudného dne jsem spal někde na Čabárně. Jsem zdrav, na shledanou tento týden a pak se již nevidíme, Milan“ [STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 70]

k výslechu, celkem se jednalo o patnáct členů obou rodin⁴⁵. Výslech proběhl 4. června, ale ani ten nepřinesl zlomové informace. Autor Václav Kočka uvádí, že příbuzní věděli pouze to, že oba mladí muži jsou nezvěstní od roku 1939, pravděpodobně opustili zemi a odešli do zahraničí. Od té doby o nich neměli žádné zprávy⁴⁶. Při usvědčování pachatele vyslyšali vedoucí pátrání Oskar Felkl s Thomase Karlem Thomsenem velitele četnické stanice vrchního strážmistra Babúrka, který stěžoval vyšetřování pozměňováním dat o Josefu Horákovi.⁴⁷

Fotografie získané při domovní prohlídce předložilo gestapo zatčené Anně Maruščákové, která byla dotázána, zda v muži nepoznává svého známého Milana. Pod nátlakem připustila jistou podobnost mezi oběma muži. O příteli Milanovi také uvedla, že odjížděl na kole opatřeném nápisem PŽS v Kladně, tedy Pražská železářská společnost, směrem na Čabárnu. Uvedla také tři čísla uvedená na kole, která by mohla přicházet v úvahu, pokud by se jednalo o kolo Milana.⁴⁸

Gestapo tři muže s uvedenými čísly předvolalo, v jednom z nich Anna Maruščáková poznala také Milana tedy Václava Říhu. Ten byl zatčen a veškeré informace, které vypověděla Anna Maruščáková dosvědčil⁴⁹. Vyslýcháni byli také muži z Čabárny. Ani ti ale teorii o Josefu Horákovi jako pachateli atentátu nedosvědčili a byli propuštěni. Teorie o Josefu Horákovi a Josefu Stříbrném byla tedy naprosto nepravděpodobná, přesto podle Haralda Wiesmanna⁵⁰ důkazy stačily k pomstě na Lidicích.⁵¹

⁴⁵ Václav Kohlíček, František Stříbrný, Marie Stříbrná, Bohumil Horák, Anna Kohlíčková, Marie Horáková, Josef Horák, Štěpán Horák st., Štěpán Horák syn, Marie Frühaufová, Stanislav Horák a Anastazie Horáková. Ze všech těchto jmenovaných se dožila války pouze Anna Kohlíčková, která v době událostí byla gravidní. Dcerka, která se jí narodila až po 10. 6. jí byla odebrána a nikdy ji už neviděla. [A muži byli zastřeleni: památník lidickým mužům. Praha: Společnost pro obnovu Lidic, 1946]

⁴⁶ KOČKA, Václav. *Lidice: dějiny a poslední dnové vsi*. 1. vyd. V Ústí nad Labem: Přípravný výbor tiskařského, nakladatelského a knihkupeckého družstva, 1946, str. 73

⁴⁷ KOČKA, Václav, 1946, str. 29

⁴⁸ LOUDA, Vlastimil, 1946, str. 31

⁴⁹ Anna Maruščáková i Václav Říha byli zastřeleni v témže roce 24. 10. v Mauthausenu [STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 70]

⁵⁰ Harald Wiesmann se narodil v roce 1909 v Krefeldu a vystudoval reálné gymnázium. V roce 1933 vstoupil do NSDAP a SS, od počátku okupace působil jako velitel Einsatzkommanda v Kolíně, od června 1939 stál v čele venkovní služebny gestapa v Benešově. Od 1. 10. 1939 byl šéfem kladenského gestapa (zvaný „Bůh Kladna“). Osobně se účastnil vyhlazení Lidic, byl známý svou brutalitou a zabavování předmětů z Lidic pro vlastní potřebu. Po válce byl dopaden v Rakousku a Američané ho předali do rukou československých úřadů, na základě lidového soudu byl odsouzen k trestu smrti a popraven na Pankráci.

⁵¹ Tamtéž, str. 31

Působení Josefa Horáka a Josefa Stříbrného v RAF v návaznosti na záminky pro výběr Lidic zmiňuje také Cyril Merhout v publikaci *Lidice* vydané v roce skončení druhé světové války. Popisuje cestu, kterou opustili Československo a také jejich působení v letectvu ve Velké Británii.⁵²

Publikace vzniklé po únorovém převratu v roce 1948 se problematice lidických letců věnují, ale často jen velmi okrajově. Obvykle z ideologického hlediska neuvádí, kde přesně v zahraničí Josefa Horák a Josefa Stříbrný bojovali. Více se však na letce zaměřuje v knize *Zde stávaly Lidice* z roku 1978 Vladimír Konopka.⁵³ Pravděpodobně čerpá z autorů písničích svá díla těsně po válce a také předkládá informace o výsledcích rodin Horákových a Stříbrných i o Anně Maruščákové a usvědčení Václava Říhy na místo Josefa Horáka.⁵⁴ Na rozdíl od předchozích zmiňovaných uvádí jmenovitě muže, kteří byli před Annu předvedeni – Sklenička z Rozdělova, Salač z Waldeku a Říha z Vrapic. Jako definitivní důkaz pro výběr Lidice označil zbraň a vysílačku, podstrčené do Horákova statku a údajně nalezené v den lidické tragédie.⁵⁵

Totožné informace lze nalézt i v *Lidicích* od Rostislava Kocourka, již ale ve zkrácené verzi a s taktéž vynechaným místem působení Josefa Horáka a Josefa Stříbrného i dalšími okolnostmi jejich života.⁵⁶

Značná část literatury zaměřené na téma Lidic, která vznikla po sametové revoluci, zmiňuje právě spojitost letců s tragédií, více se však problematice členů RAF nedotýká. Mezi tyto publikace je možné zařadit např. *Lidice žijí!* autora Jana Šnobla⁵⁷. Ten zde uvádí pojítka mezi Annou Maruščákovou, Václavem Říhou a rodinou Horákových. Uvádí také informaci, že členové rodin Horákových a Stříbrných byli zastřeleni až dodatečně po tragédii v Praze v Kobylisích, z kontextu však vyplývá, že tak bylo učiněno na Kladně⁵⁸, nikoli v Kobylisích jak uvádí Eduard Stehlík⁵⁹.

⁵² MERHOUT, Cyril. *Lidice*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo informací, 1945

⁵³ KONOPKA, Vladimír. *Zde stávaly Lidice*. 6., přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1978

⁵⁴ KONOPKA, Vladimír, 1978, str. 22

⁵⁵ Tamtéž, str. 25

⁵⁶ KOCOUREK, Rostislav. *Lidice*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1972, str. 35, 38

⁵⁷ ŠNOBL, Jan. *Lidice žijí! [publikace je věnována 55. výročí vyhlazení Lidic]*. Říčany: Orego, 1997

⁵⁸ ŠNOBL, Jan, 1997, str. 16

⁵⁹ STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 90

Historik Karel Richter ve sborníku *Lidice očima pamětníků a autorů literatury faktu*⁶⁰ opět zmiňuje osudný vzkaz od Václava Říhy pro rodinu Horákových. V téže publikaci autorka Jitka Lenková studuje podrobněji osud Josefa Horáka a Josefa Stříbrného. Především zde hovoří o vlastnictví Horákova statku, který patřil Stanislavu Horákovi, strýci Josefa Horáka, a dále o rodinách letců. O působení letců v zahraničí se však detailně nezmiňuje⁶¹.

Zmínka o Josefu Horákovi a Josefu Stříbrném se objevuje také v nedávno vzniklém díle *Hlasy hořících domů*⁶². I zde autor kapitoly o Lidicích Přemysl Veverka uvádí letce jako domnělou záminku vypálení Lidic, více se ale Josefem Horákem a Josefem Stříbrným nezabývá. Informaci o záminkách výběru Lidic obsahuje již výše uvedené komplexní dílo Eduarda Stehlíka z roku 2004.⁶³

2.3. Situace po skončení války

Události, které následovaly po skončení války a po politickém převratu v roce 1948 jsou uvedeny pouze v publikacích, které byly vydány po roce 1989. Důvodem byla perzekuce letců, kteří během války působili na západní frontě, což se dotklo také Josefa Horáka a Josefa Stříbrného⁶⁴ a s tím spojené obviňování letců za jejich podíl na zavinění lidické tragédie.

Již zmiňovaná autorka Jitka Lenková uvádí, že samotné Lidice i komunistická vláda se letcům „pomstily“, když zavrhly jejich nárok na dům v rodné obci.⁶⁵ Problematice návratu do Lidic se věnuje také Přemysl Veverka ve své spíše populárně-naučně knize *Poutníkův lidický průvodce*⁶⁶. Podle něho měla každá žena a každý sirotek navrátilší se do nově budovaných Lidic nárok na dům a přesto, že Josef Horák a Josef Stříbrný podmínku sirotků splnili, s domy pro tyto dva letce se nepočítalo.

⁶⁰ RICHTER Karel: Konstrukce z omylů, lži a zlé vůle In: CÍLEK, Roman a František ČERMÁK. *Lidice!: očima pamětníků a autorů literatury faktu*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2007, str. 34

⁶¹ LENKOVÁ Jitka: Prokleté Lidice? In: Tamtéž, str. 84

⁶² CÍLEK, Roman, Karel RICHTER a Přemysl VEVERKA. *Hlasy z hořících domů: Lidice, Ležáky, Český Malín, Ploština, Prlov, Zákřov, Javoříčko*. V Praze: XYZ, 2011, str. 31

⁶³ STEHLÍK, Eduard, 2004, str. 70

⁶⁴ ČESKOSLOVENŠTÍ LETCI PŮSOBÍCÍ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V RAF VE FONDECH ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK MV ČR (1. část) [online]. [cit. 2016-01-23]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik5-2007/kap09.pdf>, str. 297

⁶⁵ CÍLEK, Roman a František ČERMÁK, 2007, str. 87

⁶⁶ VEVERKA, Přemysl. *Poutníkův lidický průvodce*. Nymburk: Pro Památník Lidice vydalo nakl. Vega-L, 2009

Po návratu se krátce těšili slávě v důsledku svých válečných úspěchů, zanedlouho se ale projevila nevole ze strany lidických žen, které označily letce za jednoznačné viníky tragédie a pominuly veškeré jejich zásluhy. Přemysl Veverka se dále odkazuje na publikaci *Lidická vzpomínání*, kde autor zmiňuje schůzi lidických žen na kladenské radnici, která měla rozhodnout o osudu Josefa Horáka a Josefa Stříbrného, kteří se osobně zúčastnili⁶⁷. Za jejich obhajobu se postavil Václav Nosek⁶⁸, jeho slova ale zastínil František Knor⁶⁹. Podle něho by byly lidické ženy naprosto ošizeny, kdyby měly být postaveny dva domy pro muže, kteří zapříčinili veškerou tragédii. Ne všechny ženy souhlasily s verdiktem, z výpovědi Anny Kohlíčkové⁷⁰ je patrné, že část z nich na situaci pohlížela jiným pohledem, včetně jí samé, která nakonec Lidice opustila a vrátila se až po několika letech, kdy obviňování Josefa Horáka a Josefa Stříbrného ustalo.

Druhou komplikací v poválečném životě obou letců byl nastupující režim v únoru 1948. Podle Jiřího Rajlichy⁷¹ se nebyl Josef Horák schopný ztotožnit se změnou režimu a na jaře v roce 1948 se svou rodinou opustil Československo a vrátil se zpět do Velké Británie. Stehlík v *Lidickém vzpomínání* zmiňuje, že si Horák byl vědom, že je sledován a raději emigroval. Obával se ale o svou sestru, která zůstala v Československu a v důsledku příbuznosti s Josefem Horák se potýkala v rodné zemi s mnoha nepříjemnostmi. O jeho smrti v lednu 1949 při havárii v Swindonu, kde žil, se dozvěděla od sestřenice, která zprávu zaslechla v rádiu. Přála si odcestovat na pohřeb svého bratra, na letišti v Ruzyni ale byla vyslýchána z důvodu podezření ze špionáže a do Velké Británie se tak nedostala.⁷² Josef Horák je pohřben na hřbitově Whitworth Road Cemetery ve Swindonu.⁷³ Od října roku 2015 připomíná život Josefa Horáka pamětní deska na jeho rodném domě v Hřebči.⁷⁴

⁶⁷ STEHLÍK, Eduard, 2007, str. 134 – 136

⁶⁸ Václav Nosek byl původním povoláním horníkem narozeným 1892 nedaleko Kladna, v mládí činný v sociálně demokratické straně, od roku 1921 člen a funkcionář KSČ, během druhé světové války působil ve Velké Británii jako představitel komunistické emigrace [*Václav Nosek* [online]. [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_nosekv.php]

⁶⁹ František Knor byl generálním tajemníkem Společnosti pro obnovu Lidic

⁷⁰ Anna Kohlíčková, rozena Horáková, podruhé vdaná Nešporová

⁷¹ RAJLICH, Jiří, 2001, str. 359

⁷² STEHLÍK, Eduard, 2007, str. 138

⁷³ VÁŇA, Josef, Emil PADIOR a John SIGMUND, 1999, str. 265

⁷⁴ Přesto, že Josef Horák velkou část života prožil v Lidicích, narodil se ve Hřebči. Jak vypovídá jeho synovec Antonín Nešpor, matka Josefa porodila při návštěvě prarodičů. [*Na rodném domě pilota R.A.F ve Hřebči je pamětní deska* [online]. 2015 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: http://kladensky.denik.cz/zpravy_region/na-rodnem-dome-pilota-r-a-f-ve-hrebci-je-pametni-deska-20151026.html]

Jiný osud a přesto v mnohém podobný potkal po válce Josefa Stříbrného. Svou politickou nespokojenost po roce 1948 veřejně prosazoval, v důsledku čehož byl postaven mimo službu, obviněn z alkoholismu, zbaven vyznamenání a krátce vězněn⁷⁵. Začal pracovat v Tesle Hloubětín a seznámil se svou budoucí ženou Radmilou. Oženil se v Písku, kde také postupně pracoval na pozicích úředníka, skladníka nebo natěrače. Narodil se mu syn, ale i přesto jeho manželství nevydrželo a manželé Stříbrní se rozvedli. Onemocněl rozedmou plic a nebyl již práce schopný. I přesto, že mu v Lidicích byl nabídnut později dům, on už se tam nikdy nevrátil. Zemřel v Písku 6. prosince 1976 a jeho popel byl rozptýlen u blatenského krematoria.⁷⁶

2.4. Josef Horák a Josef Stříbrný v internetových zdrojích

Kromě literatury lze čerpat také ze zdrojů internetových. Za stěžejní webové stránky lze označit portál www.lidice.cz, který má přímou návaznost na lidické letce – jeho autorem je Antonín Nešpor tedy synovec Josefa Horáka.⁷⁷ Stránky jsou z velké části věnovány právě odkazu dvou zapomenutých letců. Obsahují mnoho důležitých i osobních informací, přehlednost stránek však není ideální a orientace je komplikovaná. Nalézt zde však lze i medailon Josefa Horáka a informace o Josefu Stříbrném, u nichž autor uvádí jako zdroj publikaci *Vojenské osobnosti československého odboje*⁷⁸, které, jak jsem výše již uvedla, čerpají z Rajlichova *Válečného deníku*.⁷⁹ Aktuálně se Antonín Nešpor také vyjadřuje ke kontroverznímu budování pomníku, ke kterému své stanovisko vydal také samotný památník Lidice.⁸⁰

Kontroverze je zapříčiněna skutečností, že *Spolek pro vybudování památníku* adresuje památník „všem vojákům, kteří splnili přísahu během druhé světové války“, nikoli přímo lidickým letcům, s čímž nesouhlasí *Památník Lidice* a požaduje, aby památník byl určen jmenovitě Josefu Horákovi a Josefu Stříbrnému. Kromě určení se vedou spory

⁷⁵ STEHLÍK, Eduard, 2007, str. 139

⁷⁶ RAJLICH, Jiří, 2001, str. 362

⁷⁷ Jeho matkou byla Anna roz. Horáková, poprvé vdaná Kohlíčková a podruhé Nešporová

⁷⁸ *Vojenské osobnosti československého odboje 1939 – 1945*. Praha: Ministerstvo obrany – Agentura vojenských informací a služeb, 2005

⁷⁹ RAJLICH, Jiří, 2001

⁸⁰ Vyjádření ke zbudování památníku vydal Památník Lidice [*Prohlášení k vybudování Pomníku Josefu Horákovi a Josefu Stříbrnému v Lidicích*] [online]. [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/aktuality/prohlaseni-k-vybudovani-pomniku-josefu-horakovi-a-josefu-stribrnemu-v-lidicich>

také o jeho podobu, umístění i zpracování⁸¹. V říjnu roku 2015 spolek položil základní kámen za přítomnosti nejstarší lidické ženy Miroslavy Kalibové, jejího syna Miloslava a synovce Josefa Horáka Antonína Nešpora. Ředitel památníku Milouš Červencl odmítl historickou souvislost mezi Lidicemi a památníkem, který bude určený všem vojákům, stejně tak k označení „památník“, které není správně zvoleno a spíše se jedná o pomník. Z těchto důvodů byl základní kámen odstraněn.⁸²

Sekce věnovaná historii obce zahrnující informace o letcích se nachází i na oficiálních stránkách „Památníku Lidice“⁸³. Zmínka je pouze nepatrná a uvádí, že jednou ze záminek tragédie byla působnost Josefa Horáka v zahraničním odboji ve Velké Británii.⁸⁴

Kromě webových stránek orientovaných přímo na vyhlazení Lidic existuje také několik článků obsahujících důležité informace. Jedním z nich je článek publikovaný Českou televizí s názvem „Stali se záminkou pro vyhlazení Lidic, zatímco nasazovali své životy“⁸⁵, který souvisí s dokumentem Stanislava Mottla, o kterém se ještě níže zmíním. Stejně jako dokument také článek čerpá z informací poskytnutých přímo Jiřím Rajlichem a příbuznými Josefa Horáka (Anna Nešporová, Antonín Nešpor a pozůstalí ve Velké Británii) a Josefa Stříbrného (bývalá manželka Radmila).

Další, nedatovaný článek obsahující adekvátní informace má název „*Pravda o vyhlazení Lidic*“⁸⁶. Tento článek čerpá z výpovědí Anny Nešporové, která zemřela v roce 2006, skutečné datum vydání článku není uvedeno. Shrnuje celou událost vyhlazení Lidic, více se zaměřuje také na mládí Josefa Horáka a Josefa Stříbrného. Není zde však uveden žádný zdroj, ani autor a věrohodnost tedy není určitá.

⁸¹ Památník Lidice nesouhlasí s poctou letcům RAF, chce poctu pro všechny vojáky. *Denik.cz* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/pamatnik-lidice-nesouhlasi-s-poctou-letcum-raf-chce-poctu-pro-vsechny-vojaky-20151002.html

⁸² V Lidicích položili základní kámen kontroverzního pomníku letcům. *Idnes.cz* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/v-lidicich-odhalili-zakladni-kamen-kontroverzniho-pamatniku-p53-/domaci.aspx?c=A151010_152041_domaci_eb

⁸³ *Památník Lidice* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/>

⁸⁴ *Historie obce Lidice* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/historie-obce-lidice/>

⁸⁵ *Stali se záminkou pro vyhlazení Lidic, zatímco nasazovali své životy* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1099728-stali-se-zaminkou-pro-vyh-lazeni-lidic-zatimco-nasazovali-sve-zivoty>

⁸⁶ *Pravda o vyhlazení Lidic* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.czsk.net/svet/clanky/cr/lidicepravda.html>

V současnosti se významná část internetových informací o letcích váže ke sporu o památník právě pro tyto dva letce a další odbojáře. V souvislosti s tím jsou proti sobě postaveny dvě strany – ti, kteří uznávají zásluhy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného a popírají jejich podíl na vině výběru Lidic a ti, kteří oceňují aktivitu těchto dvou během druhé světové války, částečně však oba letce obviňují, nejen to však hraje roli, situace je velmi komplikovaná. Spor se týká podoby památníku, jména i konečné podoby.⁸⁷

2.5. Dokumentární a filmové materiály

Za kvalitně zpracovaný dokument přímo zaměřený na lidické letce lze považovat 30. díl série *Stopy, fakta, tajemství*⁸⁸. Odkazuje se k němu i výše zmiňovaný článek na webových stránkách České televize a vícekrát také Antonín Nešpor. Na Josefa Horáka a Josefa Stříbrného pohlíží z pozice pozůstalých i z pozice historika, kterou zaujímá Jiří Rajlich, autor výše uvedeného válečného deníku. Dokument je založen na autentických fotografiích a videozáznamech. Velký přínos spatřuji také v informacích, které zde podává přímo Horáková žena Winifred a jeho synovec Antonín Nešpor, kteří Horáka prezentují nejen ze strany profesionální a kariéerní, ale také osobní. Winifred Horáková v dokumentu uvádí, že byla po skončení války velmi nakloněna životu v Československu, což dokazují také česká jména, která svým synům dali. Po únorovém převratu v roce 1948 se Josef Horák rozhodl znovu opustit Československo, nyní již společně se svou ženou a syny. Při opouštění státu se ale rozdělili. Winifred a synové putovala do Velké Británie letadlem. Při odbavení jí byly odebrány veškeré cennosti, které chtěla přepravovat s sebou. Sám Josef Horák odcházel stejnou cestou jako v letech 1939 a 1940⁸⁹.

Kromě pozůstalých po Josefu Horákovi hovoří v dokumentu také Radmila, žena Josefa Stříbrného. I ona zmiňuje zklamání, které přišlo pro oba letce po návratu do Lidic⁹⁰.

Část věnovanou osudům Josefa Horáka a Josefa Stříbrného lze nalézt v dokumentu *Ozvěny lidické noci* taktéž od Stanislava Mottla⁹¹. Zahrnuje celý příběh Lidic z různých

⁸⁷ *Památník odbojářům v Lidicích chceme, ale určitě ne monumentální, ujistíuje aktivista* [online]. 2015 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/plus/proaproti/zprava/pamatnik-odbojarum-v-lidicich-chceme-ale-urcite-ne-monumentalni-ujistuje-aktivista--1545164>

⁸⁸ *Stopy, fakta, tajemství: díl 30, kalvárie lidických letců* [dokumentární film]. Režie Petra VŠELICHOVÁ, Pavel DRAŽAN, ČR, 2012

⁸⁹ *Stopy, fakta, tajemství: díl 30, kalvárie lidických letců* [dokumentární film]. Režie Petra VŠELICHOVÁ, Pavel DRAŽAN, ČR, 2012

⁹⁰ *Stopy, fakta, tajemství: díl 30, kalvárie lidických letců* [dokumentární film]. Režie Petra VŠELICHOVÁ, Pavel DRAŽAN, ČR, 2012

⁹¹ *Ozvěny lidické noci* [dokumentární film]. Režie Pavel DRAŽAN, ČR, 2011

úhlů pohledu s využitím výpovědí pamětníků. O osudech obou letců hovoří Jiří Rajlich a příbuzní. Anna Nešporová zde zmiňuje skutečnost, že Václav Říha znal oba letce pravděpodobně z místních zábav, autor dodává, že Václav obdivoval uniformy obou mužů a toužil rovněž po odchodu do zahraničí. Z tohoto důvodu později svou nevěru skrýval za odbojovou činnost. Marie Dudová, která v době druhé světové války žila nedaleko Václava Říhy, uvádí, že byl veřejně známý svými výmysly. Možná také to bylo příčina toho, proč Václav u výslechu vypovídal, že jistě potkal lidického Josefa Horáka v Protektorátu, i když to nebylo možné.

V souvislosti se situací po návratu Josefa Horáka a Josefa Stříbrného autor uvádí výpovědi Anny Nešporové a dvou sestřenic Josefa Stříbrného. Obě strany hovoří o rozporuplných pocitech lidických žen na nároky lidických letců⁹².

Osudy letců jsou naznačeny i ve filmovém zpracování *Lidice*⁹³, zde ale jen okrajově, více je příběh zaměřen na vztah Anny a Václava a na život třetího přeživšího muže lidické tragédie Františka Saidla.

⁹² Ozvěny lidické noci [dokumentární film]. Režie Pavel DRAŽAN, ČR, 2011

⁹³ Lidice [film]. Režie Petr NIKOLAEV, ČR 2011

3. Muzejní pedagogika

Kromě historické části je jistě neméně důležité do této práce zahrnout kapitoly věnované muzejní pedagogice. Muzejní pedagogika je poměrně mladá disciplína neformálního a informálního vzdělávání, která má v každé zemi svou svébytnou tradici, její nejvlivnější trendy lze však zaznamenat ve Spojených státech amerických, v Německu a ve Velké Británii. Rozvoj muzejní pedagogiky souvisí především s otevíráním muzejních sbírek potřebám nejširší veřejnosti. Témata, kterým se muzejní programy věnují, jsou velmi rozmanitá a mnohdy propojují více oblastí kultury.

Zastřešující pojem neformální edukace, pod který se tato disciplína řadí, označuje aktivity probíhající mimo formální vzdělávací systém. Patří mezi ně zejména činnosti vedené muzejním pedagogem, případně jiným pracovníkem v muzeu, během kterých dochází k záměrným procesům učení. Konkrétně se jedná o přednášky, umělecké nebo řemeslné dílny, odborné kluby atd. Vzdělávání informální je součástí celoživotního učení. Muzea působí na návštěvníky přímo svou expozicí anebo zprostředkovně na základě prezentací, filmů nebo doprovodných pořadů. Informální edukace není systematická ani koordinovaná institucionálně.⁹⁵

3.1. Čím se muzejní pedagogika zabývá?

Muzejní edukace je základní kategorií muzejní pedagogiky a při vymezení tohoto pojmu je třeba vyjít z pojetí soudobého muzea a edukace.⁹⁶ Veřejností bývá dosud muzeum často chápáno jako nepřilíš atraktivní „vitrínová“ instituce. I proto je třeba hodnoty skryté v muzeích veřejnosti zprostředkovávat. Jednou z činností, která k účinné komunikaci a práci s veřejností v muzejních institucích vede, je právě již zmíněná edukace, neboť přináší neformální přidané hodnoty ke školnímu vzdělávání. Provoz muzea bez edukace prakticky

⁹⁵ DOLÁK, Jan, Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014, str. 7

⁹⁶ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010

není možný, snad kromě těch, která staví návštěvnickou strategii přímo na marketingu. Dle Friedricha Waidachera se edukace řadí k primárním funkcím muzea.⁹⁷

Edukace obecně slouží k formování osobnosti jedince. V muzeu se může jednat o přímé a bezprostřední ovlivňování návštěvníků muzejním pedagogem, ale také o nepřímé pozitivní ovlivňování muzeem. Zkušenosti s ideologickým zneužíváním muzeí v totalitních režimech však rovněž varují před dogmatickým chápáním formativní stránky výchovy.

Co se týká edukační funkce muzea, lze charakterizovat imanentní edukační potenciál, který zahrnuje možnosti obsažené v každé muzejní instituci a vyplývající z jejích komplexních materiálních a nemateriálních obsahů.⁹⁹ Významné jsou rovněž reálné aktivity související s prezentační činností muzea.

3.2. Muzejní pedagog

Pohled na práci muzejního pedagoga se u jednotlivých autorů liší. Podle Klause Weschenfeldera a Wolfganga Zachariase, kterého cituje Vladimír Jůva tato profese napomáhá k většímu rozvoji muzejní edukace a plní edukační poslání muzea.¹⁰⁰ Graeme K. Talboys nahlíží na muzejního pedagoga jako na jakéhokoliv pracovníka muzea, který distribuuje edukační materiály a má za úkol, aby edukace byla zohledněna při plánování aktivit muzea, nicméně se nejedná o osobu, která by byla přímým specialistou.¹⁰¹ Vladimír Jůva uvádí, že muzejní pedagog by měl pokrývat teoretickou i praktickou edukaci ve velmi širokém rozpětí, které podle něj vhodně vymezuje Eilaen Hooper-Greenhillová jako propagaci a marketing muzea určený k zaujetí potenciálních návštěvníků, zkoumání a uspokojování jejich edukačních potřeb, ať už po stránce vzdělávací či zábavné.¹⁰²

3.2.1. Terminologie a kategorizace muzejních pracovníků

Problém nastává i při pojmenovávání profese samotného muzejního pedagoga, která se liší v terminologii jednotlivých jazyků, ale také v rámci muzejních institucí. Příkladem mohou být označení jako pedagog volného času, muzejní edukátor, edukační pracovník muzea,

⁹⁷ Waidacher, Friedrich. *Průručka všeobecné muzeologie*. Translated by Alojz Habovštiak. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1999, citováno dle Jagošová, Lucie, Vladimír Jůva a Lenka Mrázová, 2010

⁹⁹ Jagošová, Lucie, Vladimír Jůva a Lenka Mrázová, 2010. str. 73

¹⁰⁰ Jůva, Vladimír jun. *Vývoj německé muzeopedagogiky*. Brno: Paido, 1994, str. 139

¹⁰¹ Talboys, Graeme K. *Museum Educator's Handbook*. Aldershot, Brookfield: Gower, 2000

¹⁰² Hooper-Greenhill, Eilaen. *Museums and their Visitors*. 2. vydání. Londýn: Routledge, 2007, str.

lektor, animátor, kurátor pro edukační činnost, průvodce apod.¹⁰³ Z těchto uvedených termínů nejvíce přetrvávají označení lektor a průvodce. Ani u nich ale není vymezení jednoznačné.

Pro definování jednotlivých úkolů daných profesí je nutné uvést kategorizaci muzejněpedagogických pracovníků. Vycházet lze z *Katalogu prací a kvalifikačních předpokladů* v sekci Kultura patřícího do *Nářízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě*.¹⁰⁴ Uvedena je zde jednoznačná definice pro profesi průvodce řazeného do pěti stupňů dle náplně práce. Práce muzejního pedagoga však v katalogu zařazena není a z toho důvodu mnohdy dochází k volbě označení pro tuto profesi jako pedagog volného času či lektor, čímž si zaměstnavatelé pomáhají z jiné oblasti názvosloví, než je Kultura, a to Výchova a vzdělávání. Autoři publikace *Muzejní pedagogika* proto uvádí názornou tabulku (viz níže), která se snaží rozlišit tradiční pracovní pozice v muzejní instituci, které se zaměřují na komunikaci s veřejností, a navrhuje i začlenění profese muzejního pedagoga.¹⁰⁵

	DOZORCE	PRŮVODCE	LEKTOR	MUZEJNÍ PEDAGOG
Pohyb po expozici/výstavě	dohlíží na prostor a návštěvníky v zadaném prostoru	vede skupinu po zadané trase	vede skupinu po zvolené trase	instruuje dozorce, vytváří trasy pro prohlídky s průvodcem, dává náměty možné trasy pro lektorské programy

¹⁰³ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ, 2010, str. 145

¹⁰⁴ *Katalog prací a kvalifikačních předpokladů: Nářízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě* [online]. [cit. 2016-05-26]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3348/Katalog_praci.pdf

¹⁰⁵ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ, 2010, str. 147

<p>Organizace, pedagogická práce v muzeu</p>	<p>dbá na bezpečnost návštěvníků/expo náátů, pomáhá při orientaci v prostoru, spouští technická zařízení</p>	<p>vnitřní členění (dle pracovní smlouvy v souladu s Katalogem prací): 1) doprovází skupinu bez výkladu 2) k tomu navíc reprodukuje text výkladu v češtině 3) k tomu navíc odpovídá na dotazy, organizuje provoz, používá cizí jazyk 4) k tomu navíc používá dva cizí jazyky a koordinuje provoz a jeho výklad je kvalifikovaný 5) používá dva a více cizích jazyků, koordinuje provoz s více trasami a podává odborný výklad</p>	<p>v zadaných mantinelech na základě poskytnutých podkladů a s ohledem na specifika cílové skupiny si připraví a realizuje odborně adekvátní edukační program, používá cizí jazyk</p>	<p>zaškoluje dozorce, připravuje průvodcovské texty a sylaby pro průvodce, připravuje základní rámec a podklady, případně hotové scénáře edukačních programů pro lektory, dále se podílí na koncepční přípravě výstav a edukačních materiálů pro návštěvníky, evaluuje programy, koncipuje a realizuje vědeckou a výzkumnou činnost v oblasti muzejní pedagogiky, poskytuje odborné konzultace</p>
<p>Obsah komunikace</p>	<p>stručné informace o expozici/výstavě</p>	<p>podrobné informace o expozici/výstavě</p>	<p>podrobné odborné informace reflektující odbornou literaturu</p>	<p>komunikace a koordinace činnosti dozorců, průvodců a lektorů, komunikace s cílovými skupinami</p>

Znalosti, dovednosti a činnosti	znalost krizového plánu a únikových cest, znalost chování v krizové situaci a poskytnutí první pomoci	komunikační a organizační schopnosti, znalost odborných podkladů a cizích jazyků	znalost pedagogických postupů, znalosti ze speciální pedagogiky a dané prezentované odborné problematiky, další vzdělávání	odborné znalosti z muzeologie a pedagogiky, další vzdělávání, tvorba a naplňování edukační koncepce muzea, účast na odborných diskusích a konferencích, odborná publikační činnost
--	---	--	--	--

Pracovní pozice v muzejní instituci (JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ, 2010, str. 147)

Z této tabulky vyplývá, že muzejní pedagog stojí na nejvyšší pozici jako nadřazený ostatním profesím. Zodpovídá za koncepci edukačních programů i dalších akcí pořádaných muzeem, kromě toho se však také zapojuje do vědecko-výzkumné činnosti instituce na poli muzejní pedagogiky a spolupracuje s akademickou sférou (např. konzultuje bakalářské nebo diplomové práce).

Kromě stálého muzejního pedagoga často instituce využívají služeb externistů, kteří mohou vnést do prostředí muzea vysoce odborné informace. Dále také dobrovolníků, díky nimž se zvyšuje zastoupení pracovníků v muzejní instituci, a tím se také zkvalitňují služby pro veřejnost. Z důvodu legislativních omezení bývá však v českém prostředí dobrovolnictví využíváno poměrně zřídka.¹⁰⁶

3.2.2. Předpoklady muzejního pedagoga

Pole působnosti muzejního pedagoga je, jak jsem již výše uvedla, velmi rozsáhlé a musí být zárukou pedagogické a didaktické kvality nabízených činností. Určitou nezbytností je konzultace s odborníky při tvorbě expozic, dále také nastudování problematiky v takové míře, aby byl muzejní pedagog schopen vytvořit didaktické materiály a další doprovodné

¹⁰⁶ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ, 2010, str. 149

akce. Kromě odborného vzdělání jsou potřebné také osobnostní předpoklady, především kreativita, otevřenost, nápaditost a komunikační schopnosti.¹⁰⁷

3.2.3. Problémy muzejních pedagogů

Postupné vyjasňování kompetencí muzejních pedagogů odkrývá také úskalí, s nimiž je etablování této profese spojeno. Jednotlivé muzejní instituce nahlíží na tuto profesi různě. Obvykle se jako první objevuje otázka, proč je potřebné mít specialistu, když samotné předměty jsou nositeli určitého vzdělávacího potenciálu. Jindy je muzejní edukace nesprávně chápána jako narušení konzervace jednotlivých předmětů, byť není nutností se v expozici artefaktů fyzicky dotýkat, abychom z nich mohli vytěžit informace. Muzejní pedagogové tak často čelí pochybnostem svých nejbližších kolegů a dostávají se do izolace od ostatního odborného dění v muzeu (viz např. neadekvátní platové ohodnocení). Z podstaty své práce však do událostí každodenně zasahují a nezřídka ovlivňují i celý jeho chod.¹⁰⁸

Přestože se v případě muzejní edukace jedná o neformální a informální učení, je jistě nutné ho v případě vazby na školní skupiny podložit učením formální a především spojitostmi s výukou dějepisu ve škole, jistě také z hlediska společného pedagogického základu. Proto považují za nezbytné provázat téma tohoto muzejního edukačního programu *Lidice a RAF* s rámcovým vzdělávacím programem (dále RVP).

¹⁰⁷ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JÚVA a Lenka MRÁZOVÁ, 2010, str. 151

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 164

4. Příprava a tvorba muzejního edukačního programu

4.1. Interakce muzejních edukačních programů s RVP

Pro optimální účinek muzejních edukačních programů, které jsou určeny pro školní skupiny, je podstatné propojení jejich zaměření s cíli formálního vzdělávání a provázání obsahu s učivem, jež je vymezeno školním kurikulem. V České republice jsou cíle a obsahy různých stupňů vzdělávání obecně definovány v rámcových vzdělávacích programech. Podle nich je muzejní pedagog schopen připravit relevantní nabídku, kterou může posléze dále specifikovat pro jednotlivé školní skupiny s využitím školních vzdělávacích programů a na základě konzultací s učiteli.

Rámcové vzdělávací programy představují hlavní kurikulární dokumenty¹⁰⁹ a jsou zpracovány dle stupňů povinné školní docházky. Jedná se předškolní, základní, gymnaziální a odborné vzdělávání, doplněné o vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením a pro obor speciálních základních škol. RVP definují tzv. klíčové kompetence, tj. vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty, kterými má jedinec disponovat po ukončení studia daného stupně, dále vzdělávací oblasti obsahující obory (předměty), které vymezují konkrétní učivo, a průřezová témata zabývající se aktuálními společenskými otázkami, jež sledují nejen kognitivní, ale rovněž afektivní výchovné cíle.¹¹⁰ V silách muzea je rozvíjení veškerých těchto aspektů.¹¹¹

Tento program *Lidice a RAF* je primárně určen základním školám (a odpovídajícím ročníkům víceletých gymnázií), proto je tedy stěžejní Rámcovým vzdělávacím programem určený pro základní vzdělávání (RVP ZV), jehož body jsem využila při aktivním plánování struktury programu.

Téma tohoto muzejního edukačního programu spadá do učiva *Moderní doby* ze vzdělávací oblasti *Člověk a společnost* zahrnující první světovou válku, druhou světovou válku a poválečný vývoj. Z hlediska očekávaných výstupů z RVP ZV by měl žák:

¹⁰⁹ Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-05-26]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

¹¹⁰ afektivní jednání = jednání převážně z popudu intenzivních aktuálních emocí, afektů a nálad [*Národní ústav odborného vzdělávání: Mapování cílů kurikula*] [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://www.nuov.cz/uploads/AE/evaluacni_nastroje/22_Mapovani_cilu_kurikula.pdf, str. 9]

¹¹¹ JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ, 2010, str. 241

- na příkladech demonstrovat zneužití techniky ve světových válkách a jeho důsledky
- rozpoznat klady a nedostatky demokratických systémů
- charakterizovat jednotlivé totalitní režimy, příčiny jejich nastolení v širších ekonomických a politických souvislostech a důsledky jejich existence pro svět, rozpozná destruktivní sílu totalitarismus a vypjatého nacionalismu
- na příkladech vyložit antisemitismus, rasismus a jejich nepřijatelnost z hlediska lidských práv
- zhodnotit postavení Československa v evropských souvislostech a jeho vnitřní sociální, politické a kulturní prostředí

Z těchto výstupů dále vychází školní výstupy.

Téma tohoto muzejního edukačního programu *Lidice a RAF* rozvíjí veškeré klíčové kompetence uváděné v RVP ZV.

- **kompetence k učení**
 - Žák dokáže vyhledávat a třídit informace získané z verbálních i neverbálních zdrojů kriticky hodnotit a na základě jejich pochopení, propojení a systematizace je efektivně využívá v procesu učení, tvůrčích činnostech a praktickém životě, především v oblasti poznání historického vývoje a odhalování kořenů společenských jevů a změn.
 - Žák operuje s obecně užívanými historickými termíny, uvádí historické jevy do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí (občanská výchova, český jazyk, zeměpis, estetická výchova) a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na ekonomické, politické, společenské a kulturní jevy.
- **kompetence k tvořivému řešení problémů**
 - Žák samostatně řeší problémy; volí vhodné způsoby řešení; užívá při řešení problémů logické postupy, informace o historickém vývoji v různých obdobích.

- Žák kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.
- Žák kriticky myslí, činí uvážlivá rozhodnutí, je schopen je obhájit, uvědomuje si zodpovědnost za svá rozhodnutí a výsledky svých činů zhodnotí.
- Žák hledá paralely mezi minulými a současným jevy ve společnosti
- **kompetence komunikativní**
 - Žák formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu.
 - Žák naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje, dokáže podložit své argumenty znalostmi o historickém vývoji, zaujme vlastní postoje a dokáže je obhájit.
 - Žák rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, dokáže je kriticky zhodnotit v souvislosti s dobou jejich vzniku, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění.
 - Žák rozlišuje reálné historické jevy od jevů imaginárních a fiktivních.
- **kompetence sociální a personální**
 - Žák účinně spolupracuje ve skupině, pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce.
 - Žák podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá.
 - Žák přispívá k diskusi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí, respektuje různá hlediska a čerpá poučení z toho, co si druzí lidé myslí, říkají a dělají.

- Žák chápe to, co je morální/správné a amorální/nesprávné z hlediska obecně uznávaných etických zásad s přihlédnutím k historickým proměnám a specifikům jednotlivých civilizací.
- **kompetence občanské**
 - Žák respektuje přesvědčení druhých lidí, váží si jejich vnitřních hodnot, je schopen vcítit se do situací ostatních lidí, odmítá útlak a hrubé zacházení, uvědomuje si povinnost postavit se proti fyzickému i psychickému násilí.
 - Žák zaujme pozitivní občanské postoje, je vybaven znalostmi a dovednostmi potřebnými pro aktivní zapojení do života demokratické společnosti.
 - Žák poznáním dějin, sociálních a kulturně historických aspektů života lidí v průběhu vývoje lidské společnosti spoluvytváří hodnotový systém vedoucí k sociální, politické, mravní a estetické orientaci.
 - Žák respektuje, chrání a oceňuje naše tradice a kulturní i historické dědictví, projevuje pozitivní postoj k uměleckým dílům, smysl pro kulturu a tvořivost.
- **kompetence pracovní**
 - Žák přistupuje k výsledkům pracovní činnosti nejen z hlediska kvality, funkčnosti, hospodárnosti a společenského významu, ale i z hlediska ochrany svého zdraví i zdraví druhých, ochrany životního prostředí i ochrany kulturních a společenských hodnot.¹¹²

Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.

V průběhu základního vzdělávání rozlišujeme tato průřezová témata:

¹¹² Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-05-26]

- **Osobnostní a sociální výchova**, která vede k porozumění sobě samému a zvládnutí svého chování, pomáhá k tvorbě mezilidských vztahů, rozvíjí dobrou komunikaci a umožňuje žákům získat dovednosti pro řešení různých situací. Vede k akceptování ostatních lidí, utváření si hodnot a přispívá k uvědomování si mravních rozměrů.
- **Výchova demokratického občana** vede k aktivní obhajobě lidských práv a svobod, pochopení řádu a pravidel, podporuje obhajování vlastního názoru a kritické myšlení, rozvíjí disciplinovanost, úctu, důvěru a přispívá k utváření hodnot.
- **Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech** rozvíjí schopnost srovnávat kultury, rozvíjí a integruje základní vědomosti potřebné pro porozumění sociálním a kulturním odlišnostem mezi národy, pomáhá překonávat předsudky a upevňuje osvojování vzorců chování evropského občana a smysl pro zodpovědnost.
- **Multikulturní výchova** poskytuje žákům znalost o různých etnicích a kulturách, vede k integraci druhých jedinců, rozvíjí dovednost rozpoznat rasovou nesnášenlivost a xenofobii a napomáhá uvědomit si vlastní identitu.
- **Environmentální výchova** přispívá k vnímání života jako nejvyšší hodnoty a umožňuje pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a vlastní odpovědností ve vztazích k prostředí.
- **Mediální výchova** učí využívat potenciál médií jako zdroje informací, kvalitní zábavy i naplnění volného času, rozvíjí komunikační schopnost, zvláště při veřejném vystupování, přispívá k využívání vlastních schopností v týmové práci a rozvíjí citlivost vůči stereotypům v obsahu médií i způsobu zpracování mediálních sdělení.¹¹³

4.2. Plánování muzejního edukačního programu

Vytváření muzejního edukačního programu zahrnuje aktivity, které směřují k realizaci dílčích kroků vedoucích k naplnění určité koncepce edukační činnosti muzea. Jedná se o plánování krátkodobé zaměřené na konkrétní program. Programy se mnohokrát opakují a je tedy nutné zpracovat program tak, aby co nejvíce plnil svojí funkci. Muzejní

¹¹³ Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-05-26].

pedagogové mají v mnohých ohledech podmínky náročnější než učitelé, protože programy nelze připravovat určité skupině přímo na míru určité skupině, na rozdíl od učitelů.

Při zpracování a plánování muzejního edukačního programu *Lidice a RAF* jsem se inspirovala kapitolou ve studijních textech Metodického centra muzejní pedagogika zaměřené právě na koncepci a strukturování programů. Zde autoři uvádí tyto klíčové prvky při přípravě programu.

- 1) Výběr výukových cílů – cíle, ke kterým má celý muzejní edukační program směřovat.
- 2) Výběr činnosti a rozvržení programu – jaké činnosti budou využity, jak budou následovat, jaké pomůcky budou potřeba a celkové časové rozvržení.
- 3) Příprava pomůcek – tvorba edukačních materiálů, vzorových příkladů, kontrola techniky, nácvik postupů.
- 4) Rozhodnutí o způsobu hodnocení – jak zhodnotíme práci a jak posoudíme její úspěšnost.¹¹⁴

V textech je také uvedeno několik užitečných a využitelných doporučení čerpaných od Chrise Kyriacoua¹¹⁵

- Edukační program bychom měli plánovat tak, aby bylo možné dosáhnout stanovených cílů – a také jeho účastníkům by měl být smysl činností jasný.
- Edukační program by měl mít logickou strukturu a obsahovat různé typy činností.
- Účastníky se snažíme aktivizovat.
- Jakýkoliv výklad vhodně doplňujeme obrazovými materiály či přímo exponáty v expozici.
- Většina aktivit ve skutečnosti zabere více času, než jsme předpokládali. Je třeba mít připraveny doplňkové činnosti pro účastníky, kteří jsou již s prací hotovi – takže vždy připravujeme více, než je nutné.
- Je také dobré využívat vhodného týmování – aktivity tak mohou probíhat postupně po skupinách anebo paralelně.

¹¹⁴ KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 2. vyd. Překlad Dominik Dvořák, Milan Koldinský. Praha: Portál, 2004, str. 31, citováno dle JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ

¹¹⁵ KYRIACOU, 2004, citováno dle JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ

4.2.1. Příprava zpracování muzejního edukačního programu Lidice a RAF

Autoři *Základů muzejní pedagogiky* uvádí ve svých studijních textech postup a schéma tvorby programu inspirované texty Kalhouse, Obsta a kol.¹¹⁶, jehož jsem se držela při tvorbě tohoto muzejního edukačního programu *Lidice a RAF*. Na počátku je nezbytné položit si několik otázek, prostřednictvím jejichž zodpovězení můžeme zformulovat také celý průběh programu.

Základem je jistě vytyčení cílů a plánovaných výsledků. Tyto výsledky by měly být spíše krátkodobé a nemělo by být složité si ověřit, zda byly skutečně splněny. Nezbytné je také brát v potaz složení cílové skupiny. Pro tento program *Lidice a RAF* je stěžejním cílem zvýšit povědomí o událostech vážících se k tragédii Lidic, které pro žáky a studenty nejsou notoricky známé a poukázat na důsledky lidické tragédie po skončení války na životy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného prostřednictvím interpretace fotografie. Opomenout nelze ani rozvoj samostatného přemýšlení nad danou situací a schopnost aktivně se zapojit do diskuze.

Dalším podstatným bodem jsou způsoby, jakými těchto cílů chceme dosáhnout. V této fázi je zahrnuto detailnější plánování a zamýšlení se nad obsahem celého programu, využitím metod, organizačních forem a didaktických prostředků. Nejdostupnějším pramenem, ze kterého mohou žáci v Lidicích čerpat, je jistě fotografie, proto se mi zdála interpretace fotografie jako vhodná didaktická metoda. Lidický depozitář obsahuje fotografie související také s Josefem Horákem a s Josefem Stříbrným, z nichž jsem zvolila dvě, jednu ze svatby sestry Josefa Horáka Anny a druhou zachycující členy 311. československé bombardovací perutě. Kromě práce s fotografií obsahuje program i výkladovou část a také vlastní zamýšlení žáků. Z hlediska organizační formy s jedná o skupinovou práci.

Nezbytné je také zamyslet se nad individualitou jednotlivých skupin, nad možnostmi aktivizace v případě menší motivace k práci. Zvažujeme také bezpečnostní, hygienické i technické problémy, které mohou nastat a snažíme se je předvídat např. zabezpečením prostředí, kde bude program probíhat. Důležité je si program nanečisto vyzkoušet především v případě použití technického zázemí a předem přemýšlet o řešení případných problémů, které by se během skutečné realizace mohly vyskytnout. V časovém

¹¹⁶ KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika [Kalhous, Portál, 2002]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, str. 358 citováno dle JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ KRAJÍČKOVÁ

harmonogramu je jistě nutné zařadit i hygienické přestávky. V případě tohoto programu *Lidice a RAF* je při realizaci nutné počítat s časem na přesun z expozice do učebny, případně pokud by výkladová část probíhala v budově galerie, přesun může trvat i déle než 15 minut. Příprava technického zázemí je nezbytná ještě před samotným zahájením programu. V případě spouštění počítačů až ve chvíli, kdy žáci budou v učebně, by docházelo ke zbytečnému zdržen

Neméně zásadním faktorem jsou výchovné možnosti, které výstava a daný muzejní edukační program skýtá. V případě Památníku Lidice a celého pietního území je velmi podstatná etická stránka exkurze. Expozice nabízí žákům emocionálně interpretovanou tragédii Lidic, která vede k zaujetí etického postoje k dané problematice. Velkou roli hraje etická složka také v tomto programu *Lidice a RAF*. Téma návratu Josefa Horák a Josefa Stříbrného do nových Lidic po skončení druhé světové války je představeno v souvislosti s převážně odmítavými postoji navrátilivších se lidických žen. Žáci jsou pak vedeni k zaujetí samostatného stanoviska k této kontroverzní situaci.

Dalším, ale neméně důležitým bodem, je sebereflexe a zpětná vazba. V tomto případě je zahrnuta reflexe ze strany přímých účastníků celého programu včetně samotných žáků. Ze zpětných vazeb účastníků lze vycházet při následných úpravách programu.

Kromě přípravy historické a didaktické je nutné zajistit organizaci programu z hlediska prostoru a dalšího zázemí. V Lidicích jsou pro vzdělávací účely vhodné dvě místnosti. První z nich je velký sál v budově Lidické galerie vybavený projektorem, kapacitně obsáhne i několik tříd. Komplikací je zde delší vzdálenost od pietního území a expozice, v případě této volby musí muzejní pedagog počítat s časem nutným na přesun z jednoho místa na druhé. Druhým prostorem přímo určeným pro vzdělávání je počítačová učebna ležící nedaleko samotné expozice, kterou jsem zvolila také pro realizaci programu *Lidice a RAF*. Nacházejí se v ní již zmíněné počítače, projektor a pojme přibližně jednu třídu.

S organizačními procesy souvisí také časové rozvržení jednotlivých fází programu a nutnost připravit scénář, podle kterého muzejní pedagog program realizuje. Budu se mu detailněji věnovat dále.

4.2.2. Využití vizuálních pramenů v muzejní pedagogice

Jak jsem v předchozí kapitole uváděla, základním pramenem, ze kterého budou žáci při tomto programu čerpat informace, je fotografie. Ta se řadí mezi vizuální prameny, které jsou součástí materiální i duchovní kultury. Lze z nich čerpat mnoho důležitých informací a obecně mohou mít jiný význam pro člověka, který danému tématu či období rozumí a pro člověka, který na pramen nahlíží laickým pohledem. Vizuální materiály ukazují na každodenní život a události, chování, emoce, vztahy, ale mohou mít také hodnotu narativní.

Z historiografického hlediska nebyly vizuální prameny dlouho považovány za legitimní zdroj informací a důraz byl dáván především na psané prameny, jejich hodnota a výpověď je ale srovnatelně důležitá. Žáci dnešní doby navíc žijí v období mediálního rozkvětu a je proto důležité reagovat na tuto skutečnost i v rámci vzdělávání. Zatímco v zemích západní Evropy nebo USA můžeme i v dějepise sledovat cílený rozvoj mediálního vzdělávání (zejm. trénink analytických a interpretačních dovedností žáků), v Česku mají materiály vizuální povahy (např. v učebnicích) prozatím stále pouze doprovodnou, ilustrativní funkci.¹¹⁷ Tento muzejní edukační program může napomoci žákům s vytěžením informací z fotografie v případě, že nemají znalosti o aktérech a souvislostech a následně také po nabytí vědomostí týkajících se daného tématu.

Využití vizuálních pramenů umožňuje použití relativně dostupných materiálů, jejichž zpracování a práce s nimi nevyžaduje speciální technické vybavení a zároveň podporují kreativní a produktivní činnost žáků. Jedná se o názorné ukázky korespondující s výkladem a zjednodušující pochopení psaného nebo mluveného slova. Vizuální média mohou plnit tyto funkce:

- dekorativní/ilustrativní – zvýšení motivace
- reprezentační – zopakování textu pro lepší zapamatování
- organizační – rámeček pro časové a prostorové události
- interpretační – nápomocné pro komplexní pochopení problematiky
- transformační – mnemotechnická pomůcka¹¹⁸

Klasifikaci médií navrhli K. Bergamnn a G. Schneider. Média dělí na objekty soudobé umělecké produkce, ilustrace, publicistický obrazový materiál, relikty komunální

¹¹⁷ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ, 2008, str. 96 – 97

¹¹⁸ Tamtéž, str. 98

a regionální správy, fotografie staveb, fotografie předmětů, fotografie krajiny, fotografie kulturních a politických událostí, industriální kresby a nákresy a obrazy, grafiky a modely vyhotovené pro didaktické účely¹¹⁹

Vizuální prameny lze dělit několika způsoby. Na dělení vizuálních pramenů lze nahlížet podle Michaela Sauera ze dvou hledisek – podle tématu a podle výtvarné techniky, kterou byl pramen zhotoven.

→ tematický aspekt

- obrazy ze současnosti:
 - obsah – portréty, obrazy událostí, obrazy z každodenního života, obrazy krajiny, obrazy měst
 - intence – plakáty, karikatury
- obrazy z minulosti:
 - intence – obrazy s historickou tematikou, rekonstrukce uměleckých děl
 - způsob ztvárnění – komiks

→ výtvarná technika

- plastika
- malba
- grafika
- fotografie¹²⁰

Pro tento program *Lidice a RAF* jsou z vizuálních medií stěžejní fotografie, které jsou čerpány z depozitáře v Lidicích. Fotografie je stopou vázající se k nedávné minulosti. Dle typologie můžeme fotografie dělit na reprodukci obrazů, portréty, dokumentární fotografie, fotografie v tisku, ideologické a propagandistické fotografie a na amatérské a především rodinné, soukromé fotografie.

Z hlediska pramenné kritiky na fotografie můžeme nahlížet z pohledu autora, techniky, případně také úprav hotových snímků a interpretace. Podstatné také je kombinovat využití fotografie ve vzdělávání spolu s dalšími prameny, aby interpretace samotného snímku nebyla chybná.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 97

¹²⁰ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008, str. 97

Specifickou oblastí využití fotografií jsou rodinná alba a fotografie se soukromým charakterem. Jejich potenciál můžeme využít například při shromažďování informací o členech rodiny a příbuzných, o volnočasových aktivitách atp.¹²¹ Ačkoliv se může zdát fotografie objektivním zachycením světa, tak přesto, že v určitém smyslu realitu zachycuje, může obraz idealizovat. Skrze fotografii může každá rodina zaznamenávat svou vlastní kroniku, povětšinou ale zahrnuje úspěchy, nikoli negativní události. Proto je nutné i fotografii podrobit kontrole.¹²²

4.3. Přednášková prezentace

Jako podklad k výkladové části tohoto muzejního edukačního programu *Lidice a RAF* jsem vytvořila prezentaci ve formátu Power point (viz textová příloha č. 1). Mým cílem bylo zbytečně neuvádět přílišné detaily a informace navíc, zároveň ale vytvořit takovou prezentaci, která bude nosným médiem a bude fungovat jako celek i bez výkladu. Snažila jsem se vyhnout souvislým textům a volila jsem spíše stručnost a výstižnost podávaných informací. Z hlediska grafického zpracování jsem použila kontrastní barvy černou a bílou v kombinaci se zelenou. Prezentace je postavena systematicky, tedy od začátku životů Josefa Horáka a Josefa Stříbrného až po poválečnou situaci a smrt. Text jsem doplnila souvisejícími fotografiemi.

Snímek č. 1

Na titulním snímku jsem uvedla název celého muzejního edukačního programu, tedy *LIDICE A ROYAL AIR FORCE*, který jsem doplnila obrázkem znaku 311. československé bombardovací perutě .

Snímek č. 2

Na následujícím snímku jsem shrnula života obou letce před událostmi druhé světové války. Zde se nepatrně ukazuje fakt, že o životě Josefa Horáka je shromážděno informací více, než o životě Josefa Stříbrného.

Snímek č. 3

Třetí snímek je primárně určen k uvedení žáků do historického kontextu, na který navazuje snímek následující. Jedná se o mapu Protektorátu Čechy a Morava, k němuž také

¹²¹ HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014str. 84

¹²² SONTAGOVÁ, Susan. *O fotografii*. Praha 2: Paseka, 2002, str. 12 – 14

jsou mířeny otázky na žáky, a to co mohou na mapě vidět, případně kdy tento státní útvar vznikl, kdo stojí v jeho čele formálně a kdo ho vede skutečně.

Snímek č. 4

Tento snímek shrnuje vliv vzniku protektorátu na Josefa Horáka a Josefa Stříbrného. Uvádím zde také cestu, kterou putovali až do Velké Británie, aby měli žáci možnost přestavit si, jak byla pro emigranty náročná.

Snímek č. 5

Výpis států, kterými letci prošli, doplňuje také grafické znázornění cesty na mapě, opět pro větší názornost.

Snímek č. 6

Poslední snímek věnovaný cestě letců do cílové destinace zachycuje působení obou mužů ve Francii a opuštění země po její kapitulaci. Zde lze výklad doplnit informací, kde se jednotlivé destinace přesněji nachází – Adge v jižní Francii, Bordeaux – Mérignac na jihozápadě Francie a jedná se o vojenské letiště. Doplnující otázka pro žáky může být mířena na osud Francie po kapitulaci a vytvoření severní německé části a jižní Vichystické Francie, která ale kolaborovala s Němci.

Snímek č. 7

Následující snímek přesouvá žáky od letců pocházejících z Lidic k obecnému působení Čechoslováků ve Velké Británii a formování bojových perutí jako základních bojových útvarů RAF. Zde se nabízí otázka pro žáky, proč je zrovna název letectva the Royal Air Force (tedy odkaz ke skutečnosti, že Velká Británie je konstituční monarchie), zvědavější skupiny žáků by mohly zmínit také nejznámější leteckou bitvu druhé světové války, bitvu o Británii. Jako zajímavost zde lze uvést pomník v Praze na Klárově věnovaný československým letcům, kteří za druhé světové války působili v Britském královském letectvu a proslavili se svou účastí v bitvě o Británii

Snímek č. 8

Na osmém snímku je uvedeno grafické shrnutí působení československých letců v RAF a jejich největší úspěchy. Zmíněné bojové peruti doplní ve výkladu perutemi, které nebyli ryze československé, např. 303. polskou stíhací peruti nebo 138. výsadkovou peruti, jejíž letouny vysadily na území Protektorátu výsadky Anthropoid, Silver A nebo Silver B.

Snímek č. 9

Skrze obecné informace o existenci československých letců v RAF se na dalším snímku přesouváme přímo k 311. československé bombardovací peruti, text je doplněn obrázkem znaku. Následující *snímek č. 10* zachycuje personál této perutě.

Snímek č. 11

Po ujasnění situace v zahraničí se znovu s žáky vracím do protektorátu prostřednictvím dopisu od Václava Říhy Anně Maruščákové. Text dopisu je doplněn občanskými průkazy obou aktérů, a ačkoli je pod dopisem uveden podpis *Milan*, je zde zřejmý důkaz, že pravé jméno muže je Václav. Souvislost s dopisem má také filmové zpracování Lidic. Žákům mohou položit doplňující otázku, zda film viděli a jakou roli v něm hraje dopis a vztah dvou mladých lidí.

Snímek č. 12

Tragédii Lidic předcházela atentát na Heydricha, podstatné je tedy zmínit i základní informace o Reinhardu Heydrichovi, atentátnících a průběhu atentátu s využitím znalosti žáků z hodin dějepisu i z expozice.

Snímek č. 13

Souvisejícímu tématu se věnuje i další snímek zaměřený na reakce zahraničí na události v Lidicích a také samotných lidických letců. Žáci před přednáškovou částí absolvovali prohlídku expozice, během které se dozvěděli, co se stalo s rodinami obou letců, určitě je důležité i vyzdvihnout osud sestry Josefa Horáka, která díky těhotenství a shodě náhod tragédii jako jediná přežila.¹²³

Snímek č. 14

Předposlední snímek je zaměřen na shrnutí návratu obou letců do Československa po druhé světové válce. Nabízí se zde otázka, proč byli synové Josefa Horáka pojmenováni českými jmény, přestože se narodili ve Velké Británii a jejich matka byla Angličanka, která může být předmětem diskuze.

¹²³ Důvodem proč Anna Kohlíčková přežila, byl fakt, že v době, kdy porodila, již byli známi atentátníci a místo popravení byla odeslána do koncentračního tábora v Ravensbrücku k ostatním lidickým ženám.

Snímek č. 15

Na závěr seznamuji žáky se životy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného po změně režimu v únoru 1948. Záměrně však vynechávám fakt, že nedostali povolení obdržet dům v Lidicích, tomu je věnována další část programu.

4.4. Zázpis programu¹²⁴

NÁZEV PROGRAMU: Lidice a RAF

AUTOR: Sandra Kyliášová

SPOLUPRÁCE: Památník Lidice

ANOTACE: O lidické tragédie ví téměř každý, proč ale byly vybrány právě Lidice, už tak známé není. Tento program je zaměřen na dva obyvatele Lidic – Josefa Horáka a Josefa Stříbrného, letce, kteří během druhé světové války působili v exilu. Když nacisté zjistili, že opustili Československo a mohli by to být oni, kdo provedli atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, neváhali a vybrali právě jejich domovskou obec k vykonání pomsty. Součástí programu je čerpání informací z fotografie jako pramene, tvorba myšlenkových map a diskuze nad samotnými životy letců, kteří díky dvěma totalitním režimům přišli dvakrát o domov.

KLÍČOVÁ SLOVA: LIDICKÁ TRAGÉDIE, RAF, JOSEF HORÁK, JOSEF STŘÍBRNÝ, EXIL, PERZEKUCE

CÍLOVÁ SKUPINA: DRUHÝ STUPEŇ ZŠ A ODPOVÍDAJÍCÍ ROČNÍKY VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ

HLAVNÍ CÍL:

Seznámení s osudy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného v kontextu s lidickou tragédií, zdokonalení interpretace fotografie a čerpání informací z fotografie jako pramene, schopnost argumentovat v diskuzi a zaujmout postoj v dané problematice, zpracování myšlenkové mapy

CELKOVÁ DOBA REALIZACE: 100 minut

¹²⁴ Formulář přejat od Lektorského oddělení Sbírký moderního a současného umění Národní galerie v Praze.

MÍSTO REALIZACE: Výuková učebna Památníku Lidice

VÝCHODISKA: Opomíjení osudů dvou lidických letců, kteří významně reprezentovali Československo v exilu v době druhé světové války a prostřednictvím jejich životů nastínění situace během války a po ní.

Při zpracování programu lze využít také strukturu podle autorů příruček k programu Čtením a psaním ke kritickému myšlení¹²⁵ v upravené verzi pro muzejní pedagogiku. Zahrnuta je příprava, rozložení vlastního programu a vytvoření závěru po realizaci. Částečně se prolíná i se schématem Kalhouse, Obsta a kol.¹²⁶

4.4.1. Před edukačním programem

1. Motivace: Téma tohoto muzejního edukačního programu Lidice a RAF zahrnuje nejen samotnou tragédii, ale také události, které nejsou natolik známé a zvyšují jeho atraktivitu. Muzejní edukační program obohacuje znalosti získané v expozici a vyzdvihuje osudy dvou obyvatel Lidic, kteří zažili tragédii ze specifické pozice mimo Protektorát.
2. Cíle: Cílem programu je prohloubení znalostí o tragédii Lidic v souvislostech s druhou světovou válkou a životem během ní, dále také interpretace fotografií a zdokonalení schopnosti zamýšlení se nad životy jednotlivých aktérů po skončení války. Co konkrétního se návštěvníci naučí? Čemu porozumí? Jak s tím mohou dále naložit? K čemu konkrétně jim to bude?
3. Nezbytné předchozí znalosti a dovednosti: Předchozí znalosti nejsou nezbytně nutné. Žáky ve zkratce seznámím s veškerými událostmi, které s životy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného souvisí, nicméně předpokládám, že žáci 9. tříd budou základní znalost o druhé světové válce, Protektorátu a vypálení Lidic mít, podle rozsahu se pak také vývoj programu může přizpůsobovat.
4. Hodnocení: Závěrečné shrnutí a také zamýšlení nad fotografií a jejími aktéry prokáže, jaké informace si žáci odnesli a co je zaujalo.

¹²⁵ STEELOVÁ, J. S. et al. Co je kritické myšlení: čtením a psaním ke kritickému myšlení: Příručka č. 1. 1997, citováno dle JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ

¹²⁶ KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST, 2002

5. Pomůcky a časové rozvržení: Z hlediska pomůcek je program fixován na nutnost počítačů, případně projektoru a plátna včetně prezentace. Dále jsou nezbytné fotografie (zvolila jsem dvě varianty fotografií), papíry, na které si žáci zapisují své poznámky a psací potřeby. Časové rozložení uvádím přímo ve scénáři programu.
6. Týmování: Žáci budou rozděleni do šesti skupin, v případě, že by ve třídě bylo třicet žáků, budou tedy v skupinách pracovat po pěti.

4.4.2. Obsah

Čas (kdy je aktivita realizována nebo jak dlouho trvá)	Aktivita (popis aktivity, popř. název využití metody)	Cíl aktivity (dílčí cíle – doporučení: využití aktivních sloves)	Vazba na RVP - kompetence - průřezová témata - vzdělávací obsahy
10 minut	Prvotní seznámení s danou fotografií, příprava na absolvování prohlídky expozice	Vytvoření prvních dojmů, pocitů a náhledu na věc, zapsání poznámek	K: komunikativní, sociální a personální PT: výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech VO: člověk a společnost
40 minut	Návštěva expozice s aktivním vyhledáváním informací souvisejícími s tématem letců RAF a Lidic	Vytěžení co nejvíce možných informací, které o tomto tématu expozice nabízí	K: k učení, řešení problémů, občanské PT: výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, mediální výchova VO: člověk a společnost

10 minut	Doplnění myšlenkové mapy o znalosti z expozice	Navození otázek, které by žáci chtěli zodpovědět	K: komunikativní, sociální a personální, občanské, k řešení problémů PT: výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech VO: Člověk a společnost
25 minut	Přednášková část programu, seznámení se životy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného za pomoci powerpointové prezentace	Zodpovězení části otázek žáků, vytvoření komplexnějšího pohledu na situaci	K: k učení, komunikativní, sociální a personální, občanské PT: výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, mediální výchova VO: Člověk a společnost
15 minut	Diskuze, argumentování pro a proti postavení domů lidickým letcům po skončení války a také pohled na památník letcům	Schopnost diskuze, zaujetí postoje, vcítění se do jednotlivých aktérů tehdejších událostí	K: komunikativní, k řešení problémů, občanské PT: výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech VO: Člověk a společnost

VÝSTUPY: Myšlenková mapa zachycující události ze života Josefa Horáka a Josefa Stříbrného

MATERIÁL A POMŮCKY: PAPIRY A4, PSACÍ POTŘEBY, FOTOGRAFIE, PROJEKTOR A PLÁTNO/POČÍTAČOVÁ UČEBNA, PŘEDNÁŠKOVÁ POWERPOINTOVÁ PREZENTACE

DÍLA: Expozice, fotografie

DOPORUČENÁ LITERATURA:

RAJLICH, Jiří. Na nebi hrdého Albionu: válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940-1945. Vyd. 1. Praha: Ares, 2001

STEHLÍK, Eduard. Lidice: příběh české vsi. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2004

STEHLÍK, Eduard. *Lidická vzpomínání*. Vyd. 1. Praha: Pro Památník Lidice vydala Jitka Kejřová, nakl. V ráji, 2007

DOPORUČENÉ INTERNETOVÉ STRÁNKY:

ČESKOSLOVENŠTÍ LETCI PŮSOBÍCÍ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V RAF VE FONDECH ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK MV ČR (1. část) [online]. [cit. 2016-01-23]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik5-2007/kap09.pdf>, str. 297

Památník Lidice [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/>

4.4.3. Po absolvování programu

Výsledkem po skončení programu by mělo být pochopení souvislostí mezi tragédií Lidic a letci RAF, zvýšení zájmu o problematiku odboje domácího i zahraničního, případně také o působení Čechoslováků během druhé světové války ve Velké Británii. Přínosem je také

zdokonalení práce s fotografií a využití fotografie jako pramene, z něhož lze čerpat informace stejně jako z pramenu obsahující text.

Celkově muzejní edukační program *Lidice a RAF* zprostředkuje historii tragédie Lidic z jiného úhlu, než je běžně prezentována prostřednictvím osudů lidí, kterých se události bezprostředně týkaly a později zaujmout pozici v nabídce vzdělávacích aktivit Památníku Lidice.

5. Realizace muzejního edukačního programu

5.1. Organizace

5.1.1. Profil školy

Při výběru školy, kterou oslovím pro prvotní realizaci programu, jsem se nerozhodovala příliš dlouho. Zvolila jsem kladenské gymnázium, které jsem sama absolvovala a již dříve jsem spolupracovala s vyučující dějepisu v souvislosti s Památníkem Lidice. Již tehdy byla nakloněna tomuto programu a souhlasila, že až bude připraven k realizaci, ráda mi vyhoví.

Jedna z nejvýznamnějších budov stojících v Kladně je právě Gymnázium Kladno. Vystavěno bylo v secesním slohu v roce 1905 podle návrhu Aloise Dryáka a jeho dominantou je také školní kaple dnes sloužící jako tělocvična. V současnosti je ředitelkou RNDr. Milena Minaříková, jejím zástupcem RNDr. Jiří Mencl. Škola organizuje výuku ve dvou formách, a to jako čtyřletou, všeobecnou pro absolventy 9. tříd základních škol, do které jsou každoročně přijímány tři třídy a také osmiletou po absolventy 5. tříd základních škol, kde je vybráno třicet nejlepších z více než sta uchazečů ročně. V rámci výuky pořádá škola kurzy přírodovědné, lyžařské, tělovýchovné či jazykové a mezinárodní výměnné kurzy s partnerskými školami v Belgii a Německu. Vysoké procento absolventů je následně úspěšně přijato na vysoké školy.¹²⁷

S tématem programu má toto gymnázium přímou souvislost – v den, kdy byly Lidice obklíčeny, ženy a děti byly deportovány z obce a na přechodnou dobu byly shromážděny právě v budově gymnázia, přesněji v tělocvičně nacházející se v přízemí školy, odkud putovaly na cílová místa. V den výročí této události se konají pietní připomínky vypálení Lidic také zde. Tragickou vzpomínku připomíná i socha Lidické matky¹²⁸ stojící nedaleko budovy v parku, jejíž autorkou je Marie Uchytlová, která zpracovala i sousoší lidických dětí nacházející se přímo na pietním území v Lidicích. Socha Lidické matky byla financována dánským fondem Lidice Komiteen Albertslund

¹²⁷ *Gymnázium Kladno: O škole* [online]. [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: <http://www.gymnasiumkladno.cz/clanek.php?id=1>

¹²⁸ *Středočeská vědecká knihovna v Kladně: Socha Lidické matky (Kladno, Česko)* [online]. [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: http://ipac.svkkk.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0269899-Socha-Lidicke-matky-Kladno-cesko/

Danmark. V důsledku těchto spojitostí jsou studenti gymnázia vyučujícími vedeni ke znalosti události lidické tragédie více, než na okolních školách.

5.1.2. Profil třídy

Protože je tento program určen žákům druhého stupně základní školy a odpovídajícím ročníkům víceletého gymnázia, vybrala jsem tedy třídu osmiletého gymnázia, z nichž nejlépe vyhovovala kvarta, odpovídající 9. ročníku základní školy. Žáci by měli mít v rámci výuky dějepisu v 9. ročníku probranou látku od roku 1918 až do vzniku České republiky a vstupu do EU. V rámci RVP pro základní vzdělání spadá téma programu do období historie moderní doby, kdy má být očekávaným výstupem žáka souvisejícím s lidickou tragédií charakterizování jednotlivých totalitních systémů, příčin jejich nastolení v širších ekonomických a politických souvislostech a důsledky jejich existence pro svět, rozpoznání destruktivní síly totalitarismu a vypjatého nacionalismu, dále také vyložení antisemitismu, rasismu a jejich nepřijatelnosti z hlediska lidských práv a zhodnocení postavení Československa v evropských souvislostech.¹²⁹ Z hlediska školního vzdělávacího programu ALBATROS by měl žák znát důvody vzniku protektorátu, dokázat uvést příklady projevů odporu, organizování odboje vnitřního i zahraničního.¹³⁰

Realizaci programu absolvovalo celkem dvacet žáků kvarty a dvě profesorky kladenského gymnázia – paní učitelka Mgr. Ladislava Růžičková, která vyučuje dějepis a český jazyk a literaturu a také třídní učitelka Mgr. Blanka Berdychová s aprobací biologie a tělesná výchova. Již předem jsem očekávala rozsáhlé znalosti žáků, což se mi také potvrdilo v průběhu programu. Proto, že je ale téma spíše méně známé a netýká se přímo samotné tragédie, myslím si, že i tak bylo pro ně velkým přínosem.

5.2. Průběh realizace muzejního edukačního programu *Lidice a RAF*

Po konzultaci s Mgr. Ladislavou Růžičkovou a také vedením Památníku Lidice jsme zvolili termín pro uskutečnění programu 3. červen 2016 od 10 hodin v počítačové učebně ležící naproti muzeu přímo v areálu památníku. Jak jsem již zmiňovala výše, pro realizaci by byl vhodný také prostor v Lidické galerii, z časových důvodů a pro usnadnění přesunů jsem raději volila tento méně vzdálený prostor. Celkový program trval přibližně 100 minut, skončil tedy v 11:40.

¹²⁹ Rámcové vzdělávací programy. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-05-26].

¹³⁰ *Učební plán nižšího gymnázia v souladu s ŠVP Albatros* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://www.gymnasiumkladno.cz/soubory/svp_3_1314.pdf, str. 134

5.2.1. Úvod

Na úvod jsem žáky přivítala a objasnila jim, kde se nachází, pro případ, že by někdo nebyl s místem seznámen. Také jsem se představila a zmínila jsem i fakt, že jsem absolventkou gymnázia, které studují, a proto jsem oslovila jejich paní učitelkou dějepisu, zda by právě oni mohli být první skupinou, která program vyzkouší. Dále jsem se děti zeptala, zda vědí, jaké bude téma programu. Většina tušila, že se jedná o téma „Lidice a RAF“, o spojitostech ale mnoho nevěděly. Uváděly, že znají lidickou tragédii, osudy lidických mužů, žen i dětí (především právě v souvislosti s historií jejich gymnázia) a také RAF jako královské britské letectvo, které bylo významné ve druhé světové válce, propojit témata ale příliš nedokázaly. Prozradila jsem jim tedy, že spojníky jsou dva obyvatelé Lidic, Josef Horák a Josef Stříbrný, kteří v Lidicích prožili dětství a mládí a následně v dospělosti působili v RAF. Poté, co jsem tuto informaci uvedla, jeden z žáků dodal informaci o atentátu.

Po úvodním slovu jsem žáky požádala, aby se rozdělili do šesti rovnoměrně rozložených skupin. V původní variantě jsem počítala s větším počtem žáků ve skupině, takto byli rozdělení ve čtyřech skupinách po třech a ve dvou skupinách po čtyřech. Následně jsem vyzvala žáky, aby si z každé skupiny ke mně jeden přišel pro desky. Každé desky obsahovaly jednu fotografii, celkem byly dvě možné varianty – žluté desky s fotografií Josefa Horáka se sestrou na její svatbě a modré s fotografií části 311. československé bombardovací perutě. Kromě fotografií zde byly také čisté papíry na poznámky.

Prvním úkolem připraveným pro děti bylo zachycení prvotních dojmů z fotografie. K fotografii Josefa Horáka se sestrou nejčastěji uváděly tyto informace (čerpala jsem z poznámek, které si žáci zapsali):

„Na fotografii je mladý pár, zvláštní je, že muž drží dýku, oblečen je v uniformě, žena se zdá být jako hospodyňka. Z výrazu není vidět radost, fotografie je stará a zaujalo nás, že oba koukají jinam a ne do objektivu“

„Jedná se zřejmě o manželský pár, tušíme, že muž je pravděpodobně jeden z lidických letců v RAF, má odznak, může se jednat o svatební fotografii“

Ke druhé fotografii uvedli:

„Na fotce je sedm lidí, asi piloti RAF, kteří jsou v odboji, může se jednat o Čechy, vypadají šťastně“

„Stojí před stanem, vzadu jsou domy a stromy, vypadají šťastně a natěšeně“

„Asi to jsou vojáci před nějakou operací, možná si užívají případné poslední chvíle, kdy vědí, že jsou všichni v bezpečí. V pozadí stojí improvizovaný příbytek, může se jednat o fotografii po povedené akci.“

Již z prvotních informací bylo zřejmé, že se jedná o žáky, kteří jsou velmi kreativní při vymýšlení možností a snaží se hledat cesty, díky nimž mohou získat více informací. Po vyslechnutí jejich nápadů jsem jim potvrdila, že fotografie skutečně souvisí s letci RAF a že v mnohém měli pravdu.

5.2.2. Práce v expozici

Dále jsem skupiny vyzvala, aby přistoupily k návštěvě expozice. Ještě před vstupem do budovy muzea jsem je požádala, aby si zapsaly veškeré informace, které v muzeu v souvislosti s RAF a jmény Horák a Stříbrný naleznou. Všímavější skupiny zaregistrovaly pamětní desku umístěnou u vstupu do muzea, která připomíná právě tyto dva muže, jejich životy a úspěchy a zaznamenaly si i tyto poznámky. Během ostatních muzejních edukačních programů, kdy žáci pouze expozici prochází a nedělají si poznámky, trvá návštěva přibližně 40 – 45 minut, v tomto případě se doba pobytu v expozici prodloužila na 50 minut.

Po zhlédnutí expozice jsme se společně všichni přesunuli do počítačové učebny. Před zahájením programu jsem si v učebně připravila veškeré technické zázemí, zapnula jsem počítače včetně počítače pedagoga, ze kterého je možno řídit ostatní. V původní verzi jsem plánovala přednáškovou část zprostředkovat pouze projektorem, tato varianta se ale zdála být více vyhovující. Díky malému počtu žáků se celkem ke dvanácti počítačům v šesti řadách (každý je určen pro dva žáky, tedy celkem pro 24 žáků) vešli optimálně a na stolech před sebou si také mohli zapisovat poznámky. (obr. č. 17)

Než jsem zahájila přednáškovou část programu, zeptala jsem se, co zajímavého se dozvěděli v expozici. Uvedli tyto odpovědi (opět jsem čerpala z informací, které si zapsali do poznámek):

„Oba získali medaili za chrabrost a za zásluhy a také 3x československý válečný kříž. V květnu roku 1942 byl proveden atentát na Heydricha, který v červnu zemřel a v důsledku toho byly vypáleny Lidice. 16. 6. 1942 bylo popraveno 15 členů rodin Horákových a Stříbrných v Praze na Kobylisích, s nimi také dělníci, kteří nebyli v době události doma.“

„Josef Horák byl plukovník a major a oba letci jsou zachyceni na fotografiích v muzeu“

„Josef Horák zemřel v roce 1949, Josef Stříbrný v roce 1976“

Většina skupin uvedla 15 členů rodin obou letců zastřelených v Kobylisích, datum smrti letců a také vyznamenání uvedená na pamětní desce před vstupem do expozice. Nikdo neuvedl souvislost s Horákovým statkem.

5.2.3. Přednášková část

Po aktivitě žáků jsme přistoupili k prezentaci. Nejprve jsem jim na prvním snímku představila oba letce, jejich dětství a mládí, včetně fotografií. U následujícího snímku jsem žákům položila otázku, co mohou vidět na mapě, o jaké území se jedná. Prakticky ihned několik dětí odpovědělo, že se jedná o protektorát, což je také správná odpověď. Když jsem se jich následně zeptala, jak by vysvětlily, co to protektorát je, jedna z dívek uvedla, že je to území pod správou jiného státu. Na otázku, kdo stál v čele „Protektorátu Čechy a Morava“ žáci bez váhání uvedli, že Emil Hácha, dodali také, že jako státní prezident byl „pouze loutkou“, zeptala jsem se jich tedy, kdo skutečně byl v čele a to také správně uvedli říšského protektora jako zástupce Vůdce.

Po uvedení do situace a historického kontextu, jsme se na následujících třech snímcích zaměřili již na cestu letců do Velké Británie, včetně doplnění grafickým znázorněním na mapě. Dále jsme se věnovali jejich působení ve Velké Británii a formování bojových perutí, včetně statistiky, která zahrnuje největší úspěchy Čechoslováků v RAF. Přes obecnou charakteristiku jsme se propracovali k 311. československé bombardovací peruti RAF, kde jsem žákům nastínila režim v bojové peruti.

Od československých perutí jsme se pomalu dopracovali až k souvislosti s lidickou tragédií a nejprve k osudnému dopisu. Poprosila jsem jednu z dívek, aby dopis přečetla nahlas a tím si jeho obsah žáci lépe uvědomili. Následně jsem se zeptala, zda vědí, proč je

pod dopisem uvedeno jméno Milan, ale v občanském průkaze má muž jméno jiné. Žáci správně odpověděli, že skrýval svou identitu. To jsem také zmínila u dalšího snímku, společně s atentátem, i zde děti věděly, kdo atentát provedl, někteří chlapci dokonce detailně popsali, jak k tomu došlo.

Dále jsme pokračovali k reakci v zahraničí i situaci Josefa Horáka a Josefa Stříbrného po tom, co se o tragédii dozvěděli i k angažovanosti ostatních států. Na následujícím snímku v souvislosti s Josefem Horákem uvádím, že synové měli jména Václav a Josef. Zaujala mě odpověď jedné z dívek, která na otázku, proč děti pojmenovali manželé Horákovi takto, přesto, že matka pocházela z Velké Británie a v této zemi žili, uvedla, že mohli pojmenovat své syny podle někoho, koho měli rádi a kdo jim byl blízký.

Na závěr jsem shrnula osudy obou letců po válce, vliv komunismu na jejich životy a také místo a roky úmrtí. Záměrně jsem vynechala problematiku života v Lidicích po válce, na což jsem se po ukončení prezentace zeptala. Odpovědi byl různorodé, převažoval názor, že v Lidicích sami letci dále žít nechtěli, protože by jim místo připomínalo jejich blízké a také že by nechtěli vídat lidi, kteří s nimi ve starých Lidicích žili. Nikdo však nevystihl skutečnou příčinu. Objasnila jsem jim tedy, že spíše než jejich nezájem bydlet v nových Lidicích to bylo odmítnutí lidických žen, které nechtěly, aby letci (jako smyšlený důvod atentátu) žili ve stejné obci. Má poslední otázka vztahující se k prezentaci byla mířena na třetího muže, který tragédii Lidic přežil. Jedna z žákyň uvedla jméno Karla Čurdy, objasnila jsem jim tedy roli tohoto muže v událostech a nasměrovala jsem jejich myšlenky k filmu, který jim pomohl odhalit, o koho se jedná.

Následně jsem žáky poprosila, aby si opět před sebe vzali papír, vytvořili si dva sloupce a pokusili se zformulovat pocity lidických žen i letců po skončení války.

Z pohledu žen nejčastěji uvedly tyto odpovědi (z poznámek žáků):

„Zahynuly jim rodiny, děti a proto hledají viníky. Josef Horák a Josef Stříbrný jsou na ráně, když jejich jména způsobila vypálení Lidic“

„Válka jim zničila domov, život, rodinu i štěstí. Za událost mohli letci z Británie, to byli i Horák a Stříbrný“

„Ženy byly našťvané, nechtěly s nimi bydlet v jedné obci“

„Proč přežili tito dva muži, když jejich muži nepřežili?“

„Chtěly na někoho svést vinu“

Z pohledu lidických letců uvedly tyto odpovědi (z poznámek žáků):

„Zasloužili se o záchranu Československa, ale pozůstali v obci jim za to nejsou vděční“

„Cítili se špatně, nechápali, proč je všichni obviňují“

„Bylo to pro ně nepříjemné, vzpomínali na své rodiny“

„Jejich domov byl vypálen kvůli Václavu Říhovi a oni byli obviňováni“

„Přišli o všechno, nic neudělali a ještě byli obviňováni“

„Přijeli jako hrdinové s vyznamenáními a nikdo jim nebyl vděčný“

Jedna skupina uvedla, že je náročné formulovat jejich pohled a že každý aktér se mohl cítit jinak, např. každá lidická žena mohla mít jiný názor na situaci.

Po ztotožnění se s jednotlivými stranami a vytvoření subjektivního názoru, jsem žáky požádala, aby znovu otevřeli desky, podívali se na fotografii a s informacemi, které se nyní dozvěděli, ji znovu popsali.

U fotografie Josefa Horáka se sestrou se objevily tyto odpovědi (z poznámek žáků):

„Nevypadají šťastně, protože neví, co se bude dít, jsou rádi, že žijí, mohou mít strach“

„Jsou smutní, naštvaní, mohou si myslet, že už se znovu neuvidí“

„Uvědomuji si, že při tom, co Josef Horák dělá, může zemřít“

U fotografie 311. československé bombardovací peruti uváděli tyto odpovědi (z poznámek žáků):

„Fotografie byla focena před nebo po akci, neví, co se stalo/stane s Lidicemi“

„Mají pocit nápomoci a znovuzískání své vlasti“

„Jsou to emigranti, kteří pravděpodobně opustili protektorát balkánskou cestou, musí to být vlastenci“

„Je to bombardovací peruť ve svém volném čase, jeden z vojáků má cigaretu, vypadají šťastně“

Na závěr jsem dala prostor pro otázky žáků, které jim vyvstaly během programu. Jednu z dívek zajímalo, odkud se Josef Horák a Josef Stříbrný znali.

5.3. Reflexe muzejního edukačního programu

Důležitou součástí samotné realizace programu je také zpětná vazba od účastníků, která může vnést do průběhu programu nový pohled. Také jsem zahrнула své vlastní postřehy z prvotního vyzkoušení.

5.3.1. Reflexe ze strany Památníku Lidice

Ze strany pracovníků vzdělávacího oddělení *Památníku Lidice*, které se programu zúčastnily, jsem obdržela velmi kladné hodnocení. Obě uvedly, že je jistě velkým přínosem větší aktivní zapojení žáků, které v ostatních historicky zaměřených programech¹³¹, které jsou pro žáky v Lidicích připraveny, chybí. Dále uvedly, že přesto, že se jedná o program zaměřený na osudy dvou mužů, lze skrze ně interpretovat celou tragédii a je možné ho tedy použít i pro žáky, kteří mají pouze minimální povědomí o Lidicích. Vyzdvihly také aktivní práci s fotografiemi, které žákům nejsou jen předkládány k prohlížení, ale jsou vedeni k vytěžení informací, na které dále mohou navázat.

5.3.2. Reflexe ze strany žáků

Pro získání reflexe od žáků jsem zvolila formu dotazníků, které jsem jim předala několik dní po absolvování programu (textová příloha č. 2). Po předchozí domluvě mi předání dotazníků dětem umožnila Mgr. Ladislava Růžičková v hodině dějepisu. Do dotazníku jsem zpracovala otázky faktické, které zjišťovaly, kolik informací si žáci z programu odnesli a také otázky, které umožnily vyjádřit názor na celý program.

Otázky jsem položila následovně:

Jaká byla cílová destinace jejich emigrace a jakou cestou do ní doputovali?

Jaký byl osud rodin obou letců? Je možné mezi nimi najít člověka, který měl osud jiný než ostatní?

Proč Josef Horák a Josef Stříbrný po válce nemohli žít v nových Lidicích?

Pokud bychom hledali památník československým letcům, kteří během druhé světové války působili v RAF, kde bychom ho našli?

Vzpomenete si, které bojové perutě RAF byly československé a do které patřili Josef Horák a Josef Stříbrný?

¹³¹ Kromě muzejních edukačních programů, které se zabývají historií Lidic, můžeme v nabídce pro školy najít také umělecky zaměřené vztahující se k lidické galerii

Pokud byste se ocitli v pozici učitele, zaujalo by vás toto téma a zvolili byste tento program pro svou třídu? Svůj výběr zdůvodněte

Vyhovovala vám práce ve skupinách, nebo byste raději pracovali samostatně?

Zdálo se vám časové rozložení dostačující? Co byste případně změnili?

Proč si myslíte, že je důležité znát osud těchto dvou letců?

U znalostní části dotazníku jsem nevolila otázky náročné, spíše takové, které zjišťovaly základní informace z programu. Na první otázku věděli odpověď všichni žáci, lišili se pouze v tom, že někteří uváděli cílovou destinaci Francii, jiní Velkou Británií, myslím si, že ale obě odpovědi se dají považovat za správné. Všichni dotázaní také zmínili složitou balkánskou cestu, kterou se letci do zahraničí dostali. U druhé otázky se odpovědi rozcházely více. Téměř všichni uvedli, že rodiny Horákových a Stříbrných byly popraveny, přibližně polovina tušila, že jedna z žen popravena nebyla, protože byla těhotná a část z nich pak přímo zmínila, že se jedná o sestru Josefa Horáka, která porodila až po odhalení skutečných atentátníků. Další otázka byla téměř stoprocentně zodpovězena a to tedy, že lidičtí letci po válce nemohli žít v nových Lidicích, protože je lidické ženy vinily za tragédii, která jejich obec potkala. U poslední otázky z historické části dotazníku mě zaujalo, jak velké množství dětí si zapamatovalo, že Josef Horák a Josef Stříbrný v RAF působili u 311. československé bombardovací peruti. Při uvádění perutí, které byly československé, se objevovala v odpovědích čísla od 309 až po 314. Přesně vyjmenované čtyři peruti (310., 311., 312., 313.) měl ze všech žáků pouze jeden, ostatní měli výčet špatný a nebo neúplný. Troufám si říci, že z hlediska získání nových informací program žáky rozhodně obohatil a přesto, že jsem jim otázky nekladla ihned po absolvování, ale s časovým odstupem přibližně jednoho týdne, stále měli znalosti v paměti.

V druhé části se samozřejmě názory žáků odlišovaly, mnohdy velmi zásadně. Myšlenka, která se ale prolínala většinou z nich, zmiňovala skutečnost, že je důležité znát osud Lidic, především proto, že navštěvují školu v Kladně. Často se také objevoval názor, že lidičtí letci jsou jen zlomek z tragédie, který není třeba znát tak detailně a raději by absolvovali program přímo mířený na veškeré události. Někteří paradoxně tomuto názoru oponovali a byli spokojeni, že k obecným znalostem z hodin dějepisu se jedná o neobvyklé téma. Myslím si, že právě specifičnost tématu, které jsem vybrala, může žákům, kteří bydlí poměrně nedaleko tomuto místo dát také znalosti, které se běžně při výkladu o Lidicích nedozví. Žáci byli spokojeni s prací ve skupinách, především proto, že dohromady věděli

více informací, pouze jedna žákyně uvedla jako více vyhovují práci samostatnou. Z hlediska časového rozložení si několik dětí posteskl, že jim chyběla návštěva pietního území. Bohužel mě paní učitelka několik dní před příjezdem informovala o časovém limitu, který byl způsoben odjezdem pedagogického doprovodu na sportovní kurz, a proto na pietní území čas nezbyl. Zde s žáky souhlasím a myslím si, že procházka po pietním území by byla ideálním završením a lépe by si tak mohli dotvořit celkovou mozaiku událostí. Při příštích realizacích programu bych jistě zvažovala jeho zařazení.

Je jistě nutné celkově vyzdvihnout aktivitu a zájem třídy, která se projevila i při vyplňování dotazníku. Již při volbě gymnázia jsem tušila, že třída nebude běžná, ale bude se jednat o žáky vybrané a tedy více studijně zaměřené s velkým zájmem o své okolí. To se také při realizaci programu prokázalo. Při prvotním setkání a zjišťování, co žáci vědí, byly jejich znalosti nadprůměrné, stejně tak jejich kreativita např. při popisování fotografie. Od jejich paní profesorky jsem se dozvěděla, že před absolvováním programu spolu stručně celou tragédii znovu probrali a mnoho informací si děti také zapamatovaly a následně je využily.

Časové rozložení se z mého pohledu zdálo optimální. Někteří žáci v dotaznících uváděli, že se jim přednášková část zdála možná až příliš dlouhá a nebylo třeba detailního popisu životů letců, nicméně si myslím, že bez těchto základních informací by výklad nedával smysl. Možnou úpravu vidím ve větším zaměření na přímé spojitosti lidické tragédie a Josefa Horáka a Josefa Stříbrného. Skupinová práce se osvědčila jako vyhovující, zaujalo mě, jak aktivně a zaujatě žáci ve skupinách při poradách spolupracovali a vymýšleli zajímavé nápady. Velkým plus byla také výborná komunikace a prezentace názorů, kterou během programu prokázali. Nestyděli se mluvit před spolužáky a snad u žádné mé otázky nebylo ticho. Často odpovědi přímo věděli, a pokud ne, vždy se k ní dopracovali s mojí pomocí. Volba učebny v počtu dvaceti žáků vyhovovala, v případě, že by dorazila celá třída, popř. dvě třídy, bylo by pravděpodobně vhodnější, zvolit prostory v lidické galerii, kde je kapacita větší i za cenu delšího přechodu z muzea do galerie (tyto varianty lze zvážit u každé skupiny individuálně).

5.3.3. Reflexe od vyučující dějepisu

Po absolvování programu jsem navštívila vyučující dějepisu třídy O4 a poprosila ji, aby zhodnotila celý průběh. Její postřehy jsem si poznamenala a uvádím je v této reflexi.

Paní učitelka byla velmi příjemně překvapena, jak kreativně si žáci poradili s prací s fotografií, s níž se v běžné výuce dějepisu příliš často neseťkávají. Jako možné vylepšení zmínila, že materiály obdrželi pouze žáci a mohlo by být užitečné, kdyby byly připraveny také pro učitele doprovázející třídu.

Téma zhodnotila jako netradiční a zajímavé, které při výuce tragédii Lidic není příliš podrobně probíráno a přesto je nedílnou součástí této události. Protože navštěvuje se třídami Památník Lidice takřka pravidelně a účastní se muzejních edukačních programů, uvedla, že toto téma doplňuje stávající nabídku vzdělávacích aktivit a dotýká se kromě událostí v Lidicích i zahraničního odboje. Zmínila také, že žáci si odnesli velké množství informací, což si ověřila v následující hodině dějepisu.

Při příští realizace by jistě doplnila celkový program o prohlídku pietního území, která z důvodu časového omezení nemohla proběhnout.

6. Závěr

Při zpracování první části této bakalářské práce, tedy přehledové stati, jsem se snažila obsáhnout literaturu vydanou v průběhu více než sedmdesáti let od lidické tragédie a zachytit rozdíly v jednotlivých dílech. Knihy vydané v poválečném období obsahují informace o Josefu Horákovi a Josefu Stříbrném sice ne příliš detailně, na rozdíl od literatury vzniklé v období komunistického režimu se však osudům těchto mužů věnují alespoň okrajově, přesto, že i v době totality o samotné Lidici zájem byl. Díla vydaná po roce 1989 na události pohlíží z různých úhlů pohledu a osudu obou letců se věnují podrobněji.

Nejvíce informací o životech Josefa Horáka a Josefa Stříbrného jsem však našla v literatuře, která s lidickou tragédií přímo nesouvisí, a to ve *Válečném deníku* Jiřího Rajlichy, na který později navázalo mnoho autorů. Ve velké části děl zaměřených na Lidice se osudy letců příliš neobjevují, kromě zmínek o záminkách tragédie. Z takovéto literatury se výrazně vymykají dvě knihy Eduarda Stehlíka, které nejenže obsahují část zaměřenou na Josefa Horáka a Josefa Stříbrného, ale autor také rozebírá poválečný život a perzekuci letců po únorovém převratu. Podobné zaměření na poválečný život jsem očekávala i v knize *Lidice po Lidicích* od autorky Gabriely Havlůjové¹³², nakonec jsem ji ale nevyužila, protože zde se osudy Josefa Horáka a Josefa Stříbrného vůbec neobjevují.

Kromě literatury jsem do přehledové stati zahrнула také internetové články obsahující i některé jinde nezmíněné informace a také dokumentární filmy, kde lze vyzdvihnout výpovědi pamětníků a pozůstalých, které vnášejí do událostí jiný osobnější úhel pohledu.

V části zaměřené na muzejní pedagogiku jsem se snažila stručně definovat tuto disciplínu, zároveň se také zaměřit na charakteristiky muzejního pedagoga. Následně jsem navazovala již na přípravu programu nejprve interakci muzejní pedagogiky s RVP a dále jsem se rozpracovala kapitoly o vizuálních pramenech a především fotografii, která je stěžejní pro tento muzejní edukační program.

Po rozpracování scénáře jsem přešla k plánování data, kdy program proběhne a také k výběru třídy, která se ho zúčastní. Samotná realizace proběhla 3. června v roce 2016

¹³² HAVLŮJOVÁ, Gabriela. *Lidice po Lidicích*. Vyd. 1. Kladno: Český svaz bojovníků za svobodu, ZO Kladno, 2014

s kvartou Gymnázia Kladno, které má mnoho spojitostí právě i s událostmi tragédie Lidic. Žáci byli velmi vnímaví a kreativní a od toho se také odvíjel bezproblémový průběh muzejního edukačního programu. Po realizaci jsem pro žáky vypracovala krátké dotazníky, které vyplnily během hodiny dějepisu. Také jsem požádala pracovnice vzdělávacího oddělení Památníku Lidice o zpětnou vazbu, která by mi pomohla k vylepšení průběhu programu. Kromě této reflexe jsem do bakalářské práce zahrнула i komentář k programu od vyučující dějepisu na Gymnáziu Kladno, která se s kvartou programu zúčastnila.

Obecně hodnotím realizaci programu jako úspěšnou, jak jsem ale již uvedla, tato třída má mnohá specifika a průběh se může diametrálně lišit v případě, že se bude jednat o třídu např. ze vzdálenější oblasti nebo také třídu základní školy, která nebude výběrová.

Zásadní změnou, která by měla nastat u následných realizací programu, by mělo být zařazení procházky pietním územím, která podle mého názoru, názorů žáků a jejich vyučující v programu chyběla. Časové rozložení by se tedy navýšilo přibližně na 120 – 130 minut. Po práci v učebně by následoval přesun na pietní území, a protože žáci by po absolvování prohlídky muzea a programu v učebně měli velké povědomí o tragédii Lidic, stačilo by pouze krátce informovat o jednotlivých místech, která jsou v současnosti na území připomínána.

7. Zdroje informací

7.1. Literatura

1. *A muži byli zastřeleni: památník lidickým mužům*. Praha: Společnost pro obnovu Lidic, 1946
2. CÍLEK, Roman a František ČERMÁK. *Lidice!: očima pamětníků a autorů literatury faktu*. Praha: Pražská vydavatelská společnost, 2007
3. CÍLEK, Roman, Karel RICHTER a Přemysl VEVERKA. *Hlasy z hořících domů: Lidice, Ležáky, Český Malín, Ploština, Prlov, Zákřov, Javoříčko*. V Praze: XYZ, 2011
4. DOLÁK, Jan, Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇNOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014
5. EMMERT, František. *Československý odboj za druhé světové války*. Praha: Mladá fronta, 2015
6. HAVLŮJOVÁ, Hana a Jaroslav NAJBERT. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014
7. Hrušák, I. K.: osobní deník 1940 – 1954, s. 208 – 209, zápis z 13. května 1943
8. JAGOŠOVÁ, Lucie, Vladimír JŮVA a Lenka MRÁZOVÁ. *Muzejní pedagogika: metodologické a didaktické aspekty muzejní edukace*. Brno: Paido, 2010
9. KALHOUS, Zdeněk a Otto OBST. *Školní didaktika [Kalhous, Portál, 2002]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002
10. KOCOUREK, Rostislav. *Lidice*. 1. vydání. Praha: Vyšehrad, 1972
11. KOČKA, Václav. *Lidice: dějiny a poslední dnové vsi*. 1. vyd. V Ústí nad Labem: Přípravný výbor tiskařského, nakladatelského a knihkupeckého družstva, 1946
12. KONOPKA, Vladimír. *Zde stávaly Lidice*. 6., přeprac. vyd. Praha: Naše vojsko, 1978
13. KUDRNA, Ladislav. *Když nelétali: život našich letců v Polsku, Francii a Británii za 2. světové války*. 1. vyd. Praha: Libri, 2003

14. KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování*. 2. vyd. Překlad Dominik Dvořák, Milan Koldinský. Praha: Portál, 2004
15. LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008
16. LOUDA, Vlastimil. *Lidice, čin krvavého teroru a porušení zákonů i základních lidských práv*. Třetí vydání. Praha: Ministerstvo vnitra, 1946, str. 30
17. MERHOUT, Cyril. *Lidice*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo informací, 1945
18. PAJER, Miloslav. *Wellingtony nad Biskají: 311. čs. bombardovací perut' v období svého působení u Velitelství pobřežního letectva RAF : (květen 1942 – květen 1943)*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 1998
19. RAJLICH, Jiří. *Na nebi hrdého Albionu: válečný deník československých letců ve službách britského letectva 1940-1945*. Vyd. 1. Praha: Ares, 2001
20. SONTAGOVÁ, Susan. *O fotografii*. Praha 2: Paseka, 2002
21. STEELOVÁ, J. S. et al. *Co je kritické myšlení: čtením a psaním ke kritickému myšlení: Příručka č. 1*. 1997
22. STEHLÍK, Eduard. *Lidice: příběh české vsi*. Vyd. 1. Cheb: Svět křídel, 2004
23. STEHLÍK, Eduard. *Lidická vzpomínání*. Vyd. 1. Praha: Pro Památník Lidice vydala Jitka Kejřová, nakl. V ráji, 2007
24. ŠNOBL, Jan. *Lidice žijí!: [publikace je věnována 55. výročí vyhlazení Lidic]*. Říčany: Orego, 1997
25. VÁŇA, Josef, Emil PADIOR a John SIGMUND. *Príslušníci československého letectva v RAF*. Praha: Ministerstvo obrany České republiky - AVIS, 1999
26. VEVERKA, Přemysl. *Poutníkův lidický průvodce*. Nymburk: Pro Památník Lidice vydalo nakl. Vega-L, 2009
27. WAIDACHER, Friedrich. *Príručka všeobecnej muzeológie*. Translated by Alojz Habovštiak. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1999

7.2. Internetové zdroje

1. *ČESKOSLOVENŠTÍ LETCI PŮSOBÍCÍ ZA DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V RAF VE FONDECH ARCHIVU BEZPEČNOSTNÍCH SLOŽEK MV ČR (1. část)* [online].

- [cit. 2016-01-23]. Dostupné z: <http://www.abscr.cz/data/pdf/sbornik/sbornik5-2007/kap09.pdf>, str. 297
2. *Dobrovolnické centrum Kladno: Dobrovolníci v památníku Lidice* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.dckladno.cz/dobrovonici-v-pamatku-lidice/>
 3. *Gymnázium Kladno: O škole* [online]. [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: <http://www.gymnasiumkladno.cz/clanek.php?id=1>
 4. *Historie obce Lidice* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/historie-obce-lidice/>
 5. *Katalog prací a kvalifikačních předpokladů: Nařízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě* [online]. [cit. 2016-05-26]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3348/Katalog_praci.pdf
 6. *Na rodném domě pilota R.A.F ve Hřebči je pamětní deska* [online]. 2015 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: http://kladensky.denik.cz/zpravy_region/na-rodnem-dome-pilota-r-a-f-ve-hrebci-je-pametni-deska-20151026.html
 7. *Památník Lidice* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/>
 8. *Památník Lidice: Muzeum* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/muzeum/>
 9. *Památník odbojářům v Lidicích chceme, ale určitě ne monumentální, ujistěuje aktivista* [online]. 2015 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/plus/proaproti/zprava/pamatnik-odbojarum-v-lidicich-chceme-ale-urcite-ne-monumentalni-ujistuje-aktivista--1545164>
 10. *Pravda o vyhlazení Lidic* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.czsk.net/svet/clanky/cr/lidicepravda.html>
 11. *Rámcové vzdělávací programy. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-05-26]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

12. *Stali se záminkou pro vyhlazení Lidic, zatímco nasazovali své životy* [online]. [cit. 2016-02-07]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/archiv/1099728-stali-se-zaminkou-pro-vyhlazeni-lidic-zatimco-nasazovali-sve-zivoty>
13. *Středočeská vědecká knihovna v Kladně: Socha Lidické matky (Kladno, Česko)* [online]. [cit. 2016-06-15]. Dostupné z: http://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-0269899-Socha-Lidicke-matky-Kladno-cesko/
14. *Učební plán nižšího gymnázia v souladu s ŠVP Albatros* [online]. [cit. 2016-06-14]. Dostupné z: http://www.gymnasiumkladno.cz/soubory/svp_3_1314.pdf, str. 134
15. *Václav Nosek* [online]. [cit. 2016-02-06]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_nosekv.php
16. *Vyjádření ke zbudování památníku vydal Památník Lidice [Prohlášení k vybudování Pomníku Josefu Horákovi a Josefu Stříbrnému v Lidicích]* [online]. [cit. 2016-02-08]. Dostupné z: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/aktuality/prohlaseni-k-vybudovani-pomniku-josefu-horakovi-a-josefu-stribrnemu-v-lidicich>

7.3. Audiovizuální zdroje

1. Lidice [film]. Režie Petr NIKOLAEV, ČR 2011
2. Ozvěny lidické noci [dokumentární film]. Režie Pavel DRAŽAN, ČR, 2011
3. Stopy, fakta, tajemství: díl 30, kalvárie lidických letců [dokumentární film]. Režie Petra VŠELICHOVÁ, Pavel DRAŽAN, ČR, 2012

8. Seznam příloh:

8.1. Seznam obrazových příloh

Obr. č. 1 – Členové 311. československé bombardovací peruti (zdroj: depozitář Památníku Lidice)

Obr. č. 2 – Josef Horák se sestrou Annou (zdroj: depozitář Památníku Lidice)

Obr. č. 3 – Znak 311. československé bombardovací peruti (zdroj: <http://www.311raf.com/images/311batch.png>)

Obr. č. 4 – Josef Horák (zdroj: STEHLÍK, Eduard, 2004)

Obr. č. 5 – Josef Stříbrný (zdroj: depozitář Památníku Lidice)

Obr. č. 6 – Mapa Protektorátu Čechy a Morava (zdroj: Digitální sbírka PřF UK, http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/eng/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch20_layer_D2_00096_00031_300dpi)

Obr. č. 7 – Mapa Evropy v době druhé světové války doplněna poznámkami (zdroj: Digitální sbírka PřF UK

http://mapy2.natur.cuni.cz:8080/geonetwork/srv/eng/catalog.search#/metadata/dc3669ee-843d-4d9a-9b6f_batch18_layer_D1_00138_00045_300dpi

Obr. č. 8 – Statistiky československých letců v RAF (zdroj: http://img.radio.cz/pictures/c/rozhlas/historie/2svv/cs_letci_v_raf.png)

Obr. č. 9. – Znak 311. československé bombardovací peruti RAF (zdroj: RAJLICH, Jiří, 2001)

Obr. č. 10 – 311. československá bombardovací peruť RAF (zdroj: https://i2.wp.com/i171.photobucket.com/albums/u314/erding/CzRAF/311_Sqn/JP_311%20Sq.%201940_zps98qpsiae.jpg)

Obr. č. 11 – Legitimace Anny Maruščákové a Václava Říhy (zdroj: STEHLÍK, Eduard, 2004)

Obr. č. 12 – Heydrichovo vozidlo po atentátu (zdroj: portál Moderní dějiny, 03_Prameny-05_CSR_1938-1945-ANTHROPOID_13_MISTO_CINU)

Obr. č. 13 – Heydrichovo vozidlo po atentátu (zdroj: portál Moderní dějiny, 03_Prameny-05_CSR_1938-1945-ANTHROPOID_13_MISTO_CINU)

Obr. č. 14 – Puma s nápisem za Lidice (zdroj: EMMERT, František, 2015)

Obr. č. 15 – Josef Horák (zdroj: STEHLÍK, Eduard, 2004)

Obr. č. 16 – Josef Stříbrný (zdroj: tamtéž)

Obr. č. 17 – Ukázka poznámek žáků z realizace programu

Obr. č. 18 – Ukázka dotazníku zpracovaného žáky

Obr. č. 19 – Budova Gymnázia Kladno (zdroj:
<http://www.gymnasiumkladno.cz/fotof.php?id=33>)

Obr. č. 20 – Socha Lidické matky od autorky Marie Uchytlové (zdroj:
http://ipac.svkkkl.cz/arl-kl/cs/detail-kl_us_auth-0269899-Socha-Lidicke-matky-Kladno-cesko/)

Obr. č. 21 – Památník Lidice (zdroj: <http://www.lidice-memorial.cz/pamatnik/pamatnik-a-pietni-uzemi/>)

8.2. Seznam textových příloh

Příloha č. 1 – Přednášková prezentace (zdroj: autor a obrazové přílohy)

Příloha č. 2. – Dotazník určený k reflexi žáků (zdroj: autor)

Příloha č. 3 – Evidenční list

8.3. Obrazové přílohy

Obr. č. 1 – Členové 311. československé bombardovací perutě, první stěžejní fotografie pro muzejní edukační program *Lidice a RAF*

Obr. č. 2 – Josef Horák se sestrou Annou, druhá stěžejní fotografie pro muzejní edukační program *Lidice a RAF*

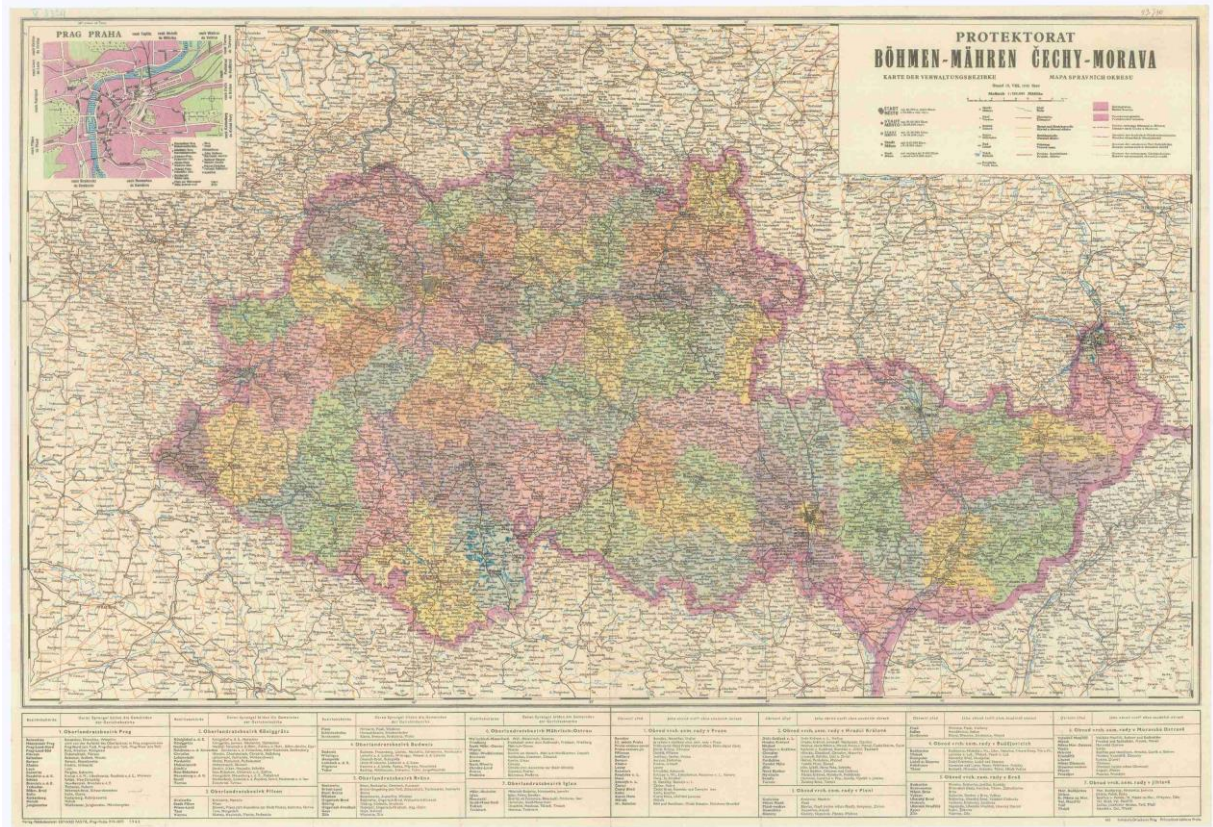
Obr. č. 3 – Znak 311. československé bombardovací perutě

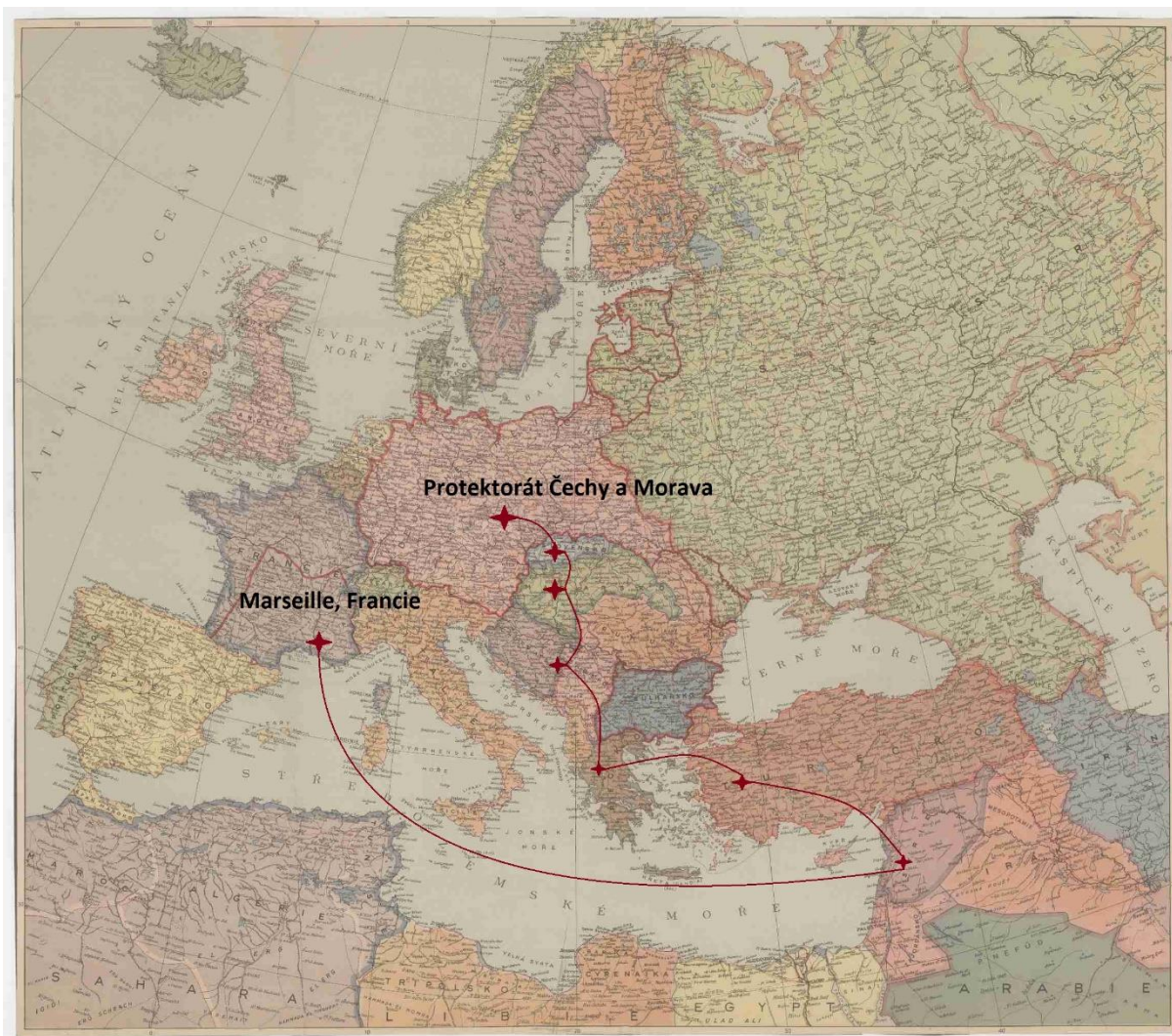
Obr. č. 4 – Josef Horák

Obr. č. 5 – Josef Stříbrný

Obr. č. 6 – Mapa Protektorátu Čechy a Morava

Obr. č. 7 – Mapa Evropy v době druhé světové války doplněna poznámkami

Obr. č. 8 – Statistiky československých letců v RAF

Obr. č. 9 – Znak 311. československé bombardovací perutě RAF

Obr. č. 10 – 311. československá bombardovací perut' RAF

Obr. č. 11 – Legitimace Anny Maruščákové a Václava Říhy

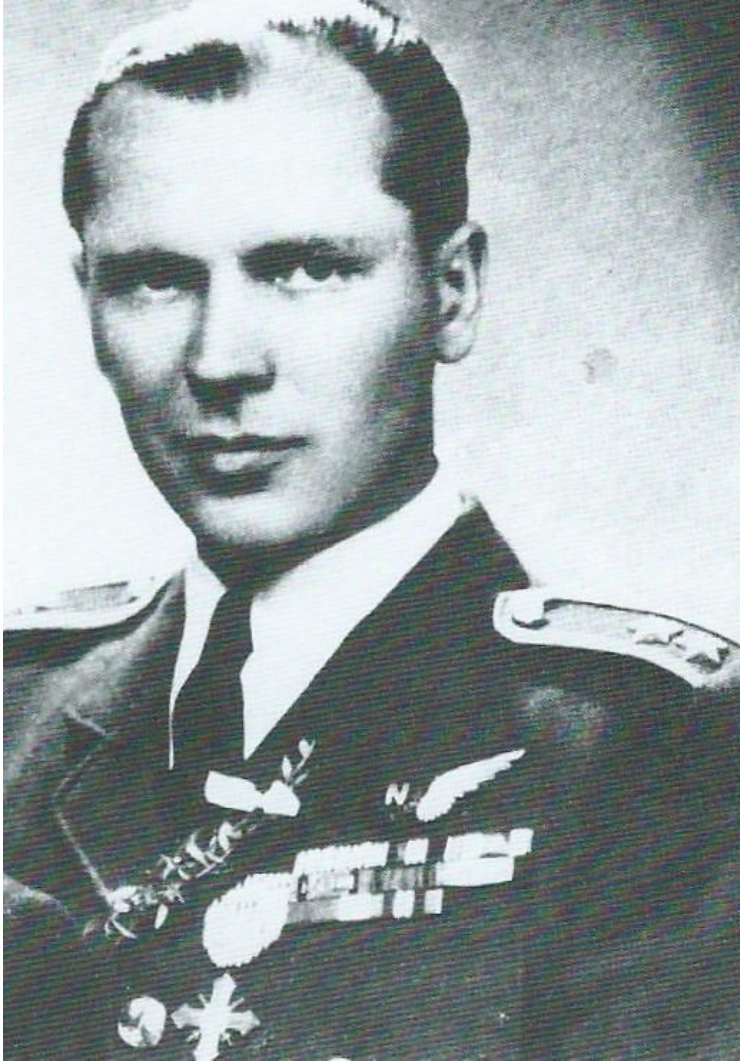
Obr. č. 12 a obr. č. 13 – Heydrichovo vozidlo po atentátu

Obr. č. 14 – Puma s nápisem za Lidice

Obr. č. 15 – Josef Horák

Obr. č. 16 – Josef Stříbrný

Vojáci před vojenskou operací, kteří se střastě, možná se utluží případně potlač-
ní chvilky, byly věci, že jsou národní a bezpečí. U poslední stáji impozantní-
ný přibyl. Třeba se jim i nějaká operace povedla a toto je třeba po

INFORMACE - Strábný, Horák

- oba medaile své vlastnosti co své stránky

- 8. 6. 1942

- 27. 5. 1942 atentát (4. 6. - jeho smrt)

- 10. 6. 1942 - likvidace lidí

- 16. 6. 1942 - vlnění Praha Kobylisy - popraveno 15 příslušníků rodiny
Horákových a Strábných + další členové (celkem 26)

z POHLEDU JEN

- přání obou lidí a nepřání
jejich musí být

- chvilky na svého svého

POHLED HORÁKA A STRÁBNÉHO

- vysloužili se o své vlastní, ale
pochopili jim své to nejlepší
volení

BOMBARDUACI PERŮT

- při našem čase (a ublížení)

Obr. č. 17 – Ukázka poznámek žáků z realizace programu

DOTAZNÍK K MUZEJNÍMU EDUKAČNÍMU PROGRAMU LIDICE A ROYAL AIR FORCE

Pokuste se stručně několika slovy odpovědět na tyto otázky:

Jaká byla cílová destinace emigrace Josefa Horáka a Josefa Stříbrného v roce 1940 a jakou cestou do ní doputovali?

do Anglie, k českým přes Švédsko...

Jaký byl osud rodin obou letců? Je možné mezi nimi najít člověka, který měl osud jiný než ostatní?

Zemřeli při ústupu na Lidice. Bratři Horákovy sestry

Proč Josef Horák a Josef Stříbrný po válce nemohli žít v nových Lidicích?

Jelikož jim Lidické ženy dávaly za vinu, že nemají

Vzpomenete si, které bojové perutě RAF byly československé a do které patřili Josef Horák a Josef Stříbrný?

311 (311, 312, 313, 314)

Pokud byste se ocitli v pozici učitele, zaujalo by vás toto téma a zvolili byste tento program pro svou třídu? Svůj výběr zdůvodněte

Ano. Jelikož se tato událost stala blízko našeho města a proto, že se to dělo v době války a se pochopením nacismu

Vyhovovala vám práce ve skupinách nebo byste raději pracovali samostatně?

Práce ve skupinách byla lepší, jelikož jsme se mohli o všem radit a mít si své názory.

Zdálo se vám časové rozložení dostačující? Co byste případně změnili?

Čas byl rozložen dobře, ale přišlo by rychle přijít k ročnímu závěru, abych si mohli prohlédnout i dokumenty.

Proč si myslíte, že je důležité znát osud těchto dvou letců?

Je to důležité, protože ^{se} tím učíme jak lidé mohli žít a jak těžké je odhodlání.

Obr. č. 18 – Ukázka dotazníku zpracovaného žáky

Obr. č. 19 – Budova Gymnázia Kladno

Obr. č. 20 – Socha Lidické matky od autorky Marie Uchytlové

Obr. č. 21 – Památník Lidice

8.4. Textové přílohy

Textová příloha č. 1

Přednášková prezentace

Snímek č. 1.

A presentation slide with a green background. A dark horizontal bar at the top contains the text "ŽIVOT PŘED DRUHOU SVĚTOVOU VÁLKOU" in white. Below this, the slide is divided into two columns. The left column is titled "Josef HORÁK (1915 - 1949)" and contains a list of bullet points about his life, followed by a small black and white portrait of him in a military uniform. The right column is titled "Josef STŘÍBRNÝ (1915 - 1976)" and contains a list of bullet points about his life, followed by a small black and white portrait of him in a military uniform.

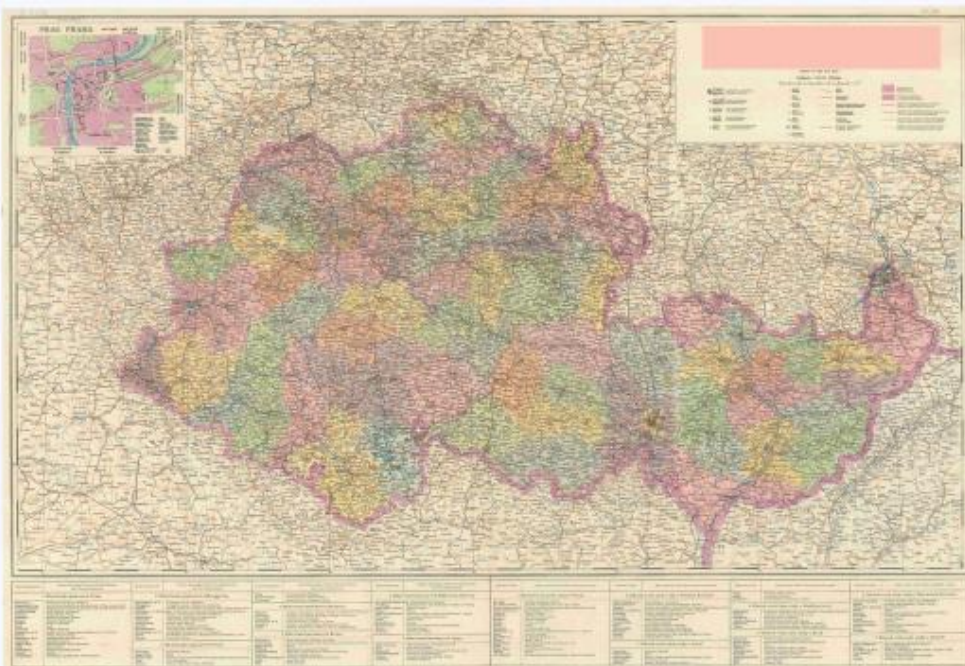
Josef HORÁK (1915 - 1949)

- Narozen v Hřebčici u Kladna, dětství prožil na statku strýce v Lidicích
- Obecnou školu absolvoval v Lidicích, měšťanskou v Buštěhradě, pokračoval na obchodní akademii na Smíchově, kde v roce 1936 maturoval
- Pracoval jako úředník, následně nastoupil na školu pro důstojníky v Prostějově
- Ve volném čase se věnoval sportu, který také přispěl k tomu, že byl přijat k letectvu

Josef STŘÍBRNÝ (1915 - 1976)

- Narozen přímo v Lidicích
- Také od mládí toužil po vojenské kariéře
- Sloužil u pěšího pluku stejně jako Josef Horák, k letectvu byl přijat až mnohem později

Snímek č. 2

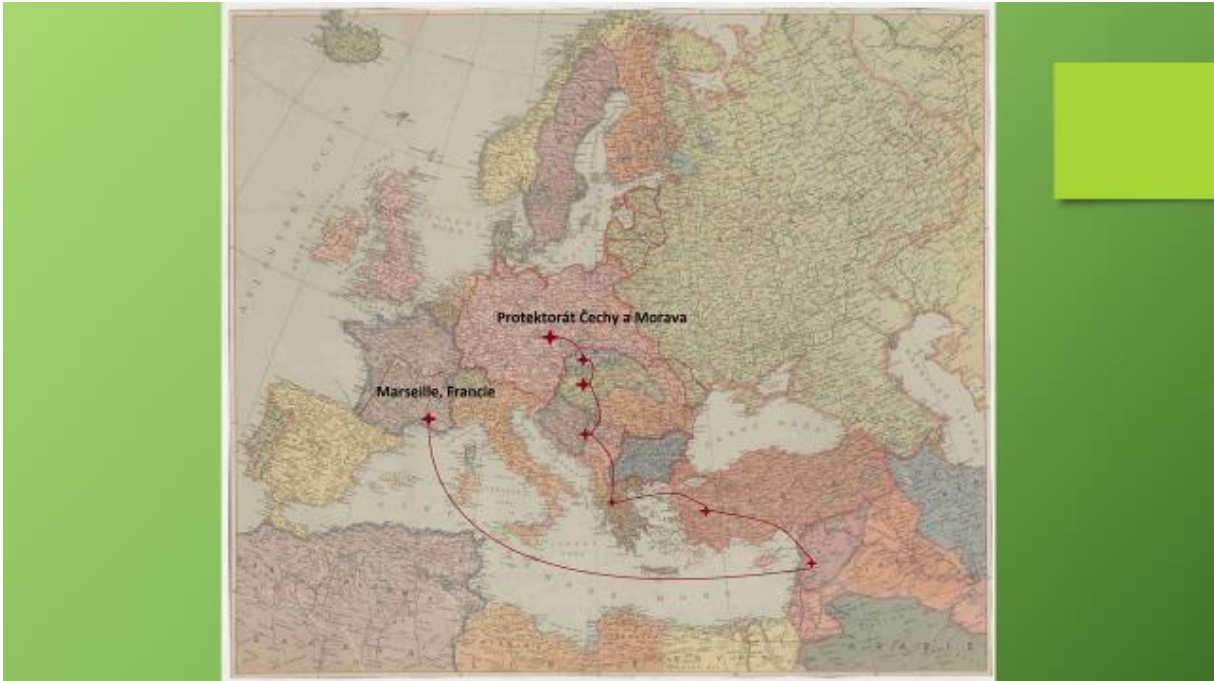

Snímek č. 3

SITUACE PO VZNIKU PROTEKTORÁTU

- Demobilizace vyřazuje oba lidické muže z armády - práce ve státní správě
- Reakce na situaci - společný odchod do zahraničí přes tzv. BALKÁNSKOU CESTU 29. prosince 1939
 - SLOVENSKO
 - MAĎARSKO
 - JUGOSLÁVIE
 - ŘECKO
 - TURECKO
 - SÝRIE
 - LIBANON
 - FRANCIE - přístav MARSEILLE

Snímek č. 4

Snímek č. 5

CESTA Z FRANCIE DO VELKÉ BRITÁNIE

- **Josef Horák**
→ letecký výcvik v Adge, následně letiště v Bordeaux – Mérignac
- **Josef Stříbrný**
→ bez výcviku míří k pěchotě

KAPITULACE FRANCIE ČERVEN 1940

Josef Horák letecká evakuace, Josef Stříbrný na lodi Neuralia → VELKÁ BRITÁNIE

Snímek č. 6

FORMOVÁNÍ BOJOVÝCH PERUTÍ RAF

- Ve Velké Británii začínali Josef Horák i Josef Stříbrný znovu od nejnižších postů
 - dohoda československých vojáků evakuovaných z Francie o vytvoření vlastních vojenských útvarů v rámci Královského letectva

Bojová perut'

- bojový útvar a druhý domov letců
- rozlišujeme bombardovací, průzkumnou, stíhací a záchrannou
- pravidelně se opakující režim

Snímek č. 7

Českoslovenští letci v RAF

2500
československých pilotů a pozemního personálu působilo v britském královském letectvu během druhé světové války

531
zahynulo

sestřelili nebo poškodili:
365 nepřátelských letadel 6 bezpečných létajících střel V-1

sloužili hlavně u těchto perutí:

310. stíhací perut' 311. bombardovací perut' 312. stíhací perut' 313. stíhací perut'

nejúspěšnější v počtu sestřelených letadel:

Karel Kuttelwascher Josef František Alois Vašátko

20 17 15

Český rozhlas zdroj: Retrospektivní ČRo, foto: wikipedia.org

Snímek č. 8

311. ČESKOSLOVENSKÁ BOMBARDOVACÍ PERUŤ

- Pro náš příběh stěžejní - členové Josef Horák a Josef Stříbrný
- Heslo „NEVER REGARD THEIR NUMBERS“ neboli „NA MNOŽSTVÍ NEHLEŽTE“
- Vznik 2. 8. 1940 v Honingtonu
- TŘI DNY V TÝDNU BOJ
- DVA DNY ODPOČINEK
- DVA DNY LETECKÉHO VÝCVIKU

Snímek č. 9

Snímek č. 10

*„Drahá Aničko! Promiň, že ti píši tak pozdě...
Co jsem chtěl udělat, tak jsem udělal. Onoho
osudného dne jsem spal někde na Čabárně.
Jsem zdráv. Na shledanou tento týden a pak se
už neuvidíme. Milan.“*

Snímek č. 11

PROČ LIDICE?

- Anna Maruščáková a Václav Říha → nešťastně formulovaný dopis, kde Václav (Milan) kryje své manželství odbojovou činností - Anna při výpovědi uvádí, že byla požádána, aby pozdravovala rodinu **HORÁKOVÝCH** v Lidicích
- → Horák a Stříbrný nezvěstní - jsou oni ti, kteří provedli atentát na Reinharda Heydricha?
- I přes jistou nevinu Lidic dává Adolf Hitler pokyn k vyhlazení obce

Snímek č. 12

REAKCE V ZAHRANIČÍ

- Většinu radikálních akcí nacistické Německo drží v utajení, zpráva o Lidicích se však ihned šíří po celém světě - angažovanost Barnetta Strosse
- Den po tragédii se informace dostává do Velké Británie k oběma lidickým letcům
- Společně jsou povoláni do Londýna, aby vypovídali o domovské obci
- Nejsou schopni pochopit, že Lidice byly skutečně vymazány z mapy a že jejich rodiny byly vyvražďeny

Snímek č. 13

NÁVRAT DOMŮ PO SKONČENÍ VÁLKY

Josef HORÁK

- Během působení v RAF obdržel mnoho ocenění
- Do Československa přilétá společně s ženou Winifred a syny Václavem a Josefem
- Až nyní si uvědomuje reálnost vypálení Lidic

Josef STŘÍBRNÝ

- Také vlastnil válečná ocenění
- Domů se vrací jako svobodný, má velký zájem o život v nových Lidicích

Snímek č. 14

KOMUNISTICKÝ REŽIM

Josef HORÁK

- Po změně režimu s celou rodinou emigroval do Velké Británie
- Obával se o sestru, která v Československu zůstala
- V RAF znovu začínal od začátku
- V roce 1949 zahynul při leteckém neštěstí, pohřben je ve Swindonu

Josef STŘÍBRNÝ

- Svou politickou nespokojenost veřejně prosazoval, za což byl krátce vězněn
- Seznámil se se zdravotní sestrou Radmilou, se kterou se oženil v Písku, kde také později žil
- Pracoval jako úředník, skladník nebo natěrač
- Manželství se rozpadlo, onemocněl rozedmou plic a nemohl pracovat
- Zemřel v roce 1976, jeho popel byl rozptýlen u blatenského krematoria

Snímek č. 15

Snímek č. 16

Textová příloha č. 2

DOTAZNÍK K MUZEJNÍMU EDUKAČNÍMU PROGRAMU *LIDICE A ROYAL AIR FORCE*

Pokuste se stručně několika slovy odpovědět na tyto otázky:

Jaká byla cílová destinace emigrace Josefa Horáka a Josefa Stříbrného v roce 1940 a jakou cestou do ní doputovali?

Jaký byl osud rodin obou letců? Je možné mezi nimi najít člověka, který měl osud jiný než ostatní?

Proč Josef Horák a Josef Stříbrný po válce nemohli žít v nových Lidicích?

Vzpomenete si, které bojové perutě RAF byly československé a do které patřili Josef Horák a Josef Stříbrný?

Pokud byste se ocitli v pozici učitele, zaujalo by vás toto téma a zvolili byste tento program pro svou třídu? Svůj výběr zdůvodněte

Vyhovovala vám práce ve skupinách nebo byste raději pracovali samostatně?

Zdálo se vám časové rozložení dostačující? Co byste případně změnili?

Proč si myslíte, že je důležité znát osud těchto dvou letců?
